

KOSSUTH LAJOS LEVELEI NEMESKÉRI KISS MIKLÓSHOZ*

(1851—1864)

A Hadtörténelmi Közlemények hasábjain folyamatosan közöljük a Hadtörténelmi Intézet Levéltárának kezelésében levő Kossuth-iratokat. Az I. részlet (1851—1860) ebben a számban kerül közlésre. A II. közlemény az 1861-es keltezésű iratokat öleli fel, a III. 1862-től 1864-ig, a IV. pedig a megállapíthatatlan keltezésű iratokat és a töredékeket foglalja magába.

A közlés időrendi sorrendben történik. A keltezéssel ellátott, de sérülés miatt nem teljes leveleket a IV. közleményben jelentetjük meg. Az I. részletben ez alól kivételt képez a Nemzeti Bizottmány Havasalföldre küldött megbízottjának jelentéséből készített kivonat és Klapka jelentései (29. levél: Galacz, 1860. dec. 15.; Jassy, 1860. dec. 22. és 23.). A kivonatot és jelentéseket ismertető levelet Kossuth feltehetően 1861-ben írta, de mivel a levélnek sem az eleje, sem pedig a befejezése nincs meg, helyesebbnek látszott a kivonat keltezését alapul venni, részben érdekessége, részben nagyobb terjedelme miatt.

Az iratok szövegét változtatás nélkül közöljük, módosítás csupán annyiban történt, hogy a felesleges vesszőket és pontokat elhagytuk, a hiányzókat pótoltuk.

Az idegen nyelvű leveleket eredeti nyelven és magyar fordításban is közöljük.

Valamennyi most közlésre kerülő irat levéltári jelzete: Hadtörténelmi Intézet Levéltára, Nemeskéri Kiss-család iratai. 2/1. fasc.

1

*Másolat.*¹

Kutahya, 1851. július 4.

Kedves Barátom!

Házmán és Lorodi^{1a} iránt itt azon hír kerekedett a Május 7-én

* A folyóirat e számában közölt „Adatok a Kossuth-emigráció történetéhez” című tanulmány egyben az okmánypublikáció bevezetőjéül is szolgál.

¹ A levél nem Kossuth kézírása.

^{1a} Házmán Ferenc a szabadságharc egyik politikai alakja. Született 1810-ben Budaujlakon, meghalt 1894. április 7-én Budapesten. Az első magyar miniszteriumban államtitkár volt, majd a Szemere-kormányban a külügyi osztályt szervezte. Szemerevel együtt ő rejtette el Világos után a magyar koronát, majd emigrált. A kiegyezés után visszatért Magyarországra.

Lorodi Edvárd a szabadságharc idején miniszteri tanácsos volt, majd a szabadságharc bukása után Amerikába emigrált.

elutaztatott internatio körébül, hogy ők Osztrák kémei körünkben. — E hír pozitív tényvadásokra reducaltatott Katona² ezredesnek, Southamptonbul ide Berzenczeyhez³ írt levele által. — H. és L. is kaptak Kosztától⁴ levelet, mely őket ezen vádakra ellenőki terjesztéséről értesíti. Ők tehát hozzám jöttek, s ártatlanságukat erősítve kértek, tetetnek nyomozást az ellenőki gyanúsítgatások felderítésére, melyeknek nyomán kapott felvilágosítások után — az ide rekesztett folyamodást adták be hozzám. — Kérésök méltányos, annál fogva kérlek tessed meg a kívánt vallatást, ha a designált egyén még Angliában volna, ha pedig már Americába vitetett volna, s tán Mészáros altábornagy is oda ment, írjál neki, hogy legyen szives azt ő megtenni. — A mi engemet illet: azt ugyan meg kell vallanom, hogy privát magok viseletökben vannak oly dolgok, melyek nem hangzanak össze azon ragaszkodással s adhaesióval, melyet oly egyénektől, kiket saját kívánságukra száz meg száz ajánlkozók közül magamhoz követőimül kiválasztottam, méltán követelhetnék, s azért azt hiszem, hogy ők bizon vagy más, de Magyar párthoz tartozhatnak, vagy ha nem, nem bírtak ekkorig oly tiszta fogalmával az állásokbul irántam eredő kötelességeknek, minővel birniok kellene; de az osztrákkal szövetezésük vagy éppen annak érdekébeni kémségüket illetőleg meg kell vallanom, hogy oly ténynek vagyok pozitív tudomásában, mely mellett ezen vád alaposága abszolút morális lehetetlenségnek látszik. —

Értesits kérlek a vizsgálat eredményéről.

Egy borzasztó kellemetlen hírt hallok valami grombaságról, melyel téged valami magyar menekvő nyilvános helyen illetett volna. Reményem nem igaz, s ha igaz volna, tudod mit kell tennéd, — de ha a dolog igaz, anyira botrányos az, s anyira compromittálja a magyar emigratio becsületét a közvélemény előtt, mi szerint fel kell téged szólítanom, gyűjtesd össze lehető számban magyar társainkat, s e sorok felolvasásával legyen az tudtokul adva: mikint én megvárom, hogy a magyar emigratioira eme betyárnak gyalázatos maga viselete által hárított szennyet egész testületök sértésének veszik, s a bűnöst, ki a magyar név iránti sympathiát botrányos maga viselete által compromittálni akarni elég alávaló volt, körükbőli kirekesztéssel s minden mívelt társaságokbuli ki üldözéssel büntetni el nem mulasztandják.

A mi engemet illet, el következendik az idő, midőn Magyar Ország kormánya hivatalosan megtorlás alá fogja vétetni azt, ki a nemzet által választott kormányzó képviselőjét sérteni merészlette, s ez által annak adta jelét, hogy ő az osztráknak bérelt czinkosa, ki lelkét a hon hőhérjainak a végett adta el, hogy a magyar nevet külföldön

² Valószínűleg Katona Miklós ezredes. 1848-ban egy szabadcsapat vezére volt. 1886. augusztus 14-én halt meg Nagykárolyban.

³ Berzenczey fogadta Galacon a Magyarországról menekülőket. Karacsayval együtt szervezték, majd tovább szállították őket Olaszország felé.

⁴ Talán Klapka György értendő rajta.

gyalázza meg, s ügyekezék képviselőm hatását csökkenteni. — A mi közel áll az áruláshoz.

Rövid időn elmegyek innen, s öszgyűjtöm magam körül s munka tért nyitok, és ahoz mért javadalmakról gondoskodandok az emigratio betsületes elemei számára; de előre kinyilatkoztatom, hogy mindenkítől megkövetelem, hogy a magyar betsületnek hű képviselője legyen, s azt ne csak ne sértse, de sérteni se engedje; — mert a ki ezt nem teszi, az hátráltatja a haza megszabadításának munkáját, s a ki azt teszi, az áruló. — Én kötelességeket kívánok minden Magyarától, s mindenki el lehet reá készülvé, hogy azoknak miképpen telyesítését számba veszem, s emlékezetben tartandom azon, mint Istentől hiszem, közlegő idő számára, midőn a nemzet iránti hűséget s a magyar betsület férfiás képviseletének érdemét méltányolni, az ellenkezőt pedig büntetni hatalmamban leszen, mit kétségtelenül telyesíteni is fogok.

Akarom hinni, hogy a Londoni Magyar emigratio ezen érzelmeket osztja, 's bizonyosan mind eddig öszeült betsület tribunál gyanánt, hogy annak ítéletével a gyalázatos tettet nyiltan megbélyegezze, s a bűnöst köréből kirekesztetnek, s a magyar névre s Anglia sympathiájára érdemetlennek nyilatkoztassa.

Május 31-iki és Jünius 19-kei leveleimre válaszodat várom. Áldjon az ég, barátod

Kossuth s. k.

E levél postával mehet csak innen, azért kell Courirt várnom Beóthynek irandó levelem számára. A blue book⁵ még nem érkezett meg.

2.

Lomdon, 1851. áugusztus 18.

To Colonel Kiss —
My dear Colonel,

Previous to my departure for the United States of America, I have thought it necessary that the superintendance and direction of political matters entered into by myself and concerning the interests of Hungary in England, should be confided to a person of whose capacity and zeal, and of whose fidelity to my Country and to myself there could be no doubt, I feel assred that you posses these qualifications Colonel, and therefore, I confide to you the Superintendance and direction of the said political affairs concerning Hungary in England, and by virtue of these presents signed by my hand, I appoint you my Representative in England giving you authority to

⁵ kék könyv

act, and to negociate on all ossasions When you may judge it necessary, useful, and posses for the interests of my Country and myself, according to my instructions.

(signed) Louis Kossuth
Governor of
Hungary,^{5/a}

London, 1851, augusztus 18.

Kiss Miklós Ezredesnek.

Kedves Ezredesem!

Az Egyesült Államokba való utazásom előtt szükségesnek tartottam, hogy az általam vezetett politikai ügyek felügyeletét és vezetését Magyarország és Anglia érdekében olyan személyre bízzam, akinek hazám és irántam való megbízhatósága kétségtelen. Biztos vagyok benne, Ezredes, hogy Önben megvannak ezek a tulajdonságok, s ezért megbízom Önt Angliában a mondott magyar politikai ügyek felügyeletével és irányításával, és e sajátkezüleg írt irattal kinevezem Önt angliai képviselőmmé és felhatalmazást adok Önnek arra nézve, hogy cselekedjék és tárgyaljon minden alkalommal, amikor Ön azt szükségesnek és hasznosnak látja hazám és a saját érdekemben irányelveimnek megfelelően.

(aláírás) Kossuth Lajos
Magyarország
kormányzója

3.

Londres 20 november 1851.

Mon cher Ami!

Je vous prie de donner au porteur une lettre à Medici. — Le porteur va à Genève.

Tout à Vous
L. Kossuth^{5b}

London, 1851. november 20.

Kedves Barátom!

Kérem, adjon a levélvivőnek egy levelet Medici számára. — A levélvivő Genovába megy.

Az Ön
Kossuthja.

^{5a} A levél nem Kossuth kézírása.

^{5b} Csak az aláírás származik Kossuthtól.

4.

Querantani, Staten Island, 1851. december 5.

Kiss Miklós Ezredes Úrnak Magyar Ország ideiglenes Képviselőjének Londonban.⁶

Azon kérdésekre nézve, melyekre Képviselő Úr felvilágosítást 's illetőleg utasítást kívánt, következők a' nézeteim, mellemekhez képviselő Úr mint jelenlegi utasításához szorosán ragaszkodandik.

1 A' bele nem avatkozás kérdése Angolhonban jelenleg még csak azon Stadiumban lévén, hol az eszme leginkább a' sajtó útján kifejthető és népszerűsítendő, Képviselő Úr figyelmét különösen az időszaki sajtó működésére fordítandja, Toulmin Smith Úr meg van bízva az ez útoni működés vezérlésére, egyes ember ereje azonban illy nagy feladat tökéletes kivételére könnyen elégtelen, — 's minthogy az időszaki sajtónak különösen két ága van, mellyel a' közönségre hatni lehet, a' fővárosi és a' tartományi sajtó, szükséges, hogy Képviselő Úr mind a' kettőt figyelemmel kísérje, 's ha észre venné, hogy akár az egyiknek akár a' másiknak útján kevesebb történnék, mint a' mennyi szükség, hogy ezen kérdés folyvást ébren tartassék 's a nemzet politikai hitágazatába belévetessék, akkor Képviselő Úr a' maga részéről is iparkodjék befolyást szerezni az időszaki sajtóra, 's egyik fő feladatának tekintse egyik részről írókkal összeköttetésbe lépni, kik ezen kérdést azon értelemben megvitassák, melly a' *be nem avatkozásnak* practikai resultatumokat⁷ is szerez, midőn másoknak beléavatkozását tiltja, — 's más részről K. Úr módokról gondoskodjék, hogy a' sajtó azon része, melly talán elhanyagoltatott volna, vagy mellyre kevesebb figyelem fordíthaték, az ügyet erélylyel felfogja. — A' röpiratok útján történendő fejtegetése e kérdésben szintén T. Smith Úr működésére van bízva.

2 A' Londonban levő idegen democratákkal 's menekültekkel való eljárásra nézve Képviselő Úr szorosán ahhoz tartandja magát, hogy speciális utasítás nélkül semmit sem initiáljon velök, 's a' meny nyiben általok speciális dolgokra nézve felszólíthaték, e' részben mindig tüstént utasítást kérni az eset feljelentése mellett fő kötelességének tartsa. Általános szabályul csak az tűzethetvén ki, hogy Képviselő Úr velök barátságos összeköttetésben maradjon, annyiban, hogy teendőikről tudomást magának szerezni képes legyen a' nélkül, hogy bármi Magyar Országgal összeköttetésben álló kérdésekre nézve, specialis utasítás nélkül érdemleges tárgyalásba beléérezkednék.

3 Ezen szabály különösen a' német menekültekre nézve megtartandó, több pártok létezésén ezek közt, míg a' hazának dolgai semmi szín alatt bármi párthoz nem köthetők, hanem csak a' nemzetek

⁶ A levél Pulszky írása. Csak az aláírás származik Kossuthtól.

⁷ gyakorlati eredményeket

összes rokonszenve által istápoltathatnak. Kívánatos e szerint, hogy Képviselő Ur mind az éjszaki, mind a' déli németekkel összekötetésben maradjon, a' nélkül, hogy magát bármelyik párttal közülök identificálná. —⁸

4 Magyar Ország jövőendő kereskedői politikájának alapja a' *szabad kereskedés elve*, ezen kérdésnek praktikus alkalmazása egyébiránt, s kiterjedése egyes részletekre a' körülményektől függend, a kereskedői Comite jelenleg nem szükséges még, más lépések iránt később megteendjük a rendelkezéseket. —

5 Az osztrák finansialis bonyolódások evidentiába tartása igen kívánatos 's e részben Képviselő Ur azon leend, hogy a Cityben az illy tudósítás megszerzésére alkalmat nyerjen. J. Gestenberg Ur (... Buildings⁹), a' német menekültek társaságának egyik Londoni tagja e' részben némi útmutatást fog adhatni. —

6 Tökéletesen osztom azon vélekezést, hogy a londoni képviselőnek állása szükségessé teszi, hogy az emigratio ügyébe semmiképpen ne avatkozzék, 's hogy a' Comitétől tökéletesen függetlenül legyen. — Kemény¹⁰ Ezredes Ur e részben meg fogja kapni az e részbeni utasítást.

7 Az előfordulandó költségek fedezésére mihelyt itt pénzalap teremtetethetik a' szükséges lépések meg fognak tétetni; szükséges egyébiránt, hogy Képviselő Ur időről időre részletes előleges költségvetést készítsen és küldje át, az illető tájékozás végett.*

8 Legközelebbi levelét hozzám, to the case of the Hon. A. C. Kingsland¹¹ Mayor of New York czimezze, 's to be forwarded¹² szavakkal jegyezze meg. —

9 Az ide zárt levelet Matheidesz Urnak *tűstént* kézbesíteni fogja. Kossuth.

* Ezen költségvetésbe foglalja be tulajdon működésének jutalmazását is. Én el nem fogadhatom ingyen szolgálatait, azonban reméllem hazafiságától, hogy azt a' keveset, mit adhatok, úgy fogadja, *mint nyujtatik, t. i. szívességgel*.

Mindenből úgy gyanítható, hogy lesz sikere utunknak, ... a' kormány mindenütt ... *with the royal salute*. Isten Veled, ezí pro ... *noticiae privatim*,¹³

barátod
Pulszky

⁸ azonosítaná.

⁹ Egy londoni ház neve. A név olvashatatlan.

¹⁰ Kemény Farkas 1848/49-es honvédezered, született 1796-ban, meghalt 1852. január 4-én Londonban. Nyugalmozott császári tisztként csatlakozott a szabadságharc ügyéhez. A szabadságharc alatt Bem oldalán harcolt Erdélyben. Világos után Törökországba emigrált, majd Angliába ment.

¹¹ Tekintetes A. C. Kingsland postájával

¹² saját kezébe

¹³ Olvashatatlan rész, magyar, angol és latin szavakból áll.

5.

New York, 1851. december 13.

Matheidesz urnak Londonba.

Ide rekesztve veszen Ön egy váltót száz, 100 font sterlingről; a pénzt felvévén azonnal utnak induland ön, küldetésében, a nélkül, hogy elmeneteléről legkissebbet is tudatna akárkivel.

Megerkezhvén haza, elfogja Ön, minden alkalmas helyütt mondani és terjesztetni, hogy Americában nem csak a nép leirhatlan lelkesedéssel fogadott, s hazánkknak függetlenségébe és szabadságába visszaállítására hatalmas segédkezet nyújtani ajánlkozik, hanem a Präsidens a Congressust fel is szállította, hogy a nemzet általi elfogadtatásomat (üzenetében engem hivatalosan Kormányzónak nevezvén) a Congressus intézkedésének tárgyául jelölte ki: a Congressus pedig elhatározta, hogy engem a nemzet vendégének tekint, s mint illyet üdvezel.

Ezen congressusi határozatnak következhesei nagyszerűen fontosak, annyival inkább, minthogy ezen határozat akkor történt, miután már New York városának egy nagy fontosságú gyülekezetében megmondtam, hogy én politcái czélok végett jöttem, 's az egyesült statusoktól következhöket kívánok.

1. Hogy az ügyünkbeni orosz interventio jogtalannak nyilatkoztatván, egy újabb felkelés esetére az oroszoknak interventióját az Egyesült Statusok meg ne engedjék, 's Angliát együtt munkálásra fel szállítsák.

2. Hogy America revolutióban lévő néppel is *mindennemű* kereskedését folytatni, 's abban magát senki által akadályoztatni nem engedni, el van határozva, 's ennek oltalma végett föld közi tengeri flottáját megerősíti.

3. Hogy az egyesült statusok Magyarország függetlenségi nyilatkozatának törvényességét, 's azt Hazánk egyedüli köz alaptörvényének lenni elismerjék.

Ezen kívánságaim New York által formalis resolutiókban¹⁴ elfogadtattak, — 's elfogadására az Egyes. Statusok egész territoriumán¹⁵ meetingek¹⁶ s Tanács gyűlések tartatnak, úgyhogy azokat az Egyes. Statusok által elfogadtatni csaknem biztos reményem van.

Ezek elfogadásának jövő szabadságharcunkra nézveni roppant fontossága szembetűnő, 's tudomásuk a közszellem erősítésére a hazában sokat használhat.

Azért Ön ennek tudomását terjesztetni fogja a hazában.

Megfogja azt is mondani, hogy aláírások nyitattak az egész E. Statusokban — 's a legnagyobb, leggazdagabb, világhfontosságú Ban-

¹⁴ határozatokban

¹⁵ területén

¹⁶ gyűlések

quirekből Committee alakult egy nagyobbserű (10 millió pft.) költsön eszközzésére — engem, hazánk megszabadtásában segíteni — minek következtében kevés idő alatt azokat, a miket külföldről megszerezni szükséges, — fegyver, hajó stb., megszerzendem 's beszállításáról is intézkedhetem. — Azért kétszeresen szükséges, hogy az organisatio sietve előre haladjon; — 's én azokról, kiket ön erre megbízand, jelentést vegyek: — miszerint tudjam kikhez kell rendeleteimet intézni.

Az óráknak meghagyandja Ön nevében, hogy a kitörés percze általam levén tudtokra adandó. — Ora kerületökben mindenesetre kötelességök leszen; az ellenségnek ott elszállásolt detachementjait¹⁷ váratlanul megrohanni, megsemmisíteni, készleteit elvenni — 's aztán seregével magát oda koncentrálni, a hová rendeltetni fog.

Mondatik nekem hogy Tisza Böcs Szabolcsban (Zemplén alsó része szomszédjában lakik Hellebrandt János, volt besorozott, 's haza bocsáttott honvéd tiszt, óra szerepre alkalmas — (ha akar) akar-e? nem tudom — terjessze ki ön odáig működését.

Azt is hallom, hogy a volt besorozott honvédek közül Semsey Mihály Abaújba, 's Jekelfalusy Sándor Szepesbe haza bocsáttattak — jó 's haszonvehető emberek-e? nem tudom. — Ön lássa, ha, ha használhatók-e? És most Isten önnel, vezérelje önt szerencsével. — Induljon oda, emlékezzék, hogy a ki bizalmammal visszaél — meg hal.

Átkunk az, hogy a magyar nem tud hallgatni. Tudja, hogy fejét veszélyezteti, ha fecseg, mégis fecseg, 's nagy érdekeket veszélyeztet — 's úgy jár, mint Patak.

Tanuljon ön mások példáján, 's tudjon hallgatni.

Isten önnel.

Kossuth

*

6.

Washington, 1852. január 7-én,

Kiss Miklós Ezredes Urnak, mint magyar képviselőnek Londonban.¹⁸

Szükséges lévén, hogy a' tudósítások, mellyeket kapok, olyanok legyenek, mikre basirozhasam¹⁹ magamat, arra szállítom fel képviselő Urat, hogy ezentúl nemcsak a' tényeket és nézeteket, hanem azoknak kutfejeit is közölje velem, egész a' részletekig. Írja meg például: Történetesen összejövén, — vagy meghívás következtében reggelizés N. N. úrral 's i. t., ez meg mondta nekem, hogy ettől 's ettől hallotta, hogy etc; írja meg, valljon az felelet volt e' kérdésére, vagy

¹⁷ különítményeit

¹⁸ A levél Pulszky írása, csak az aláírás Kossuthé és az utolsó bekezdés.

¹⁹ alapozhasam

valljon a' személy, mellytől tudósítását merítette, maga kezdte meg a' beszédet 's a' t. Mind ezt szükséges tudnom, hogy a tudósítás nyomatékát ismerjem, 's meg tudjam különböztetni a' valóságos tényeket, az antideális²⁰ pletykától 's az ujság reisonmenttől.²¹ Azt írja például Ezredes Ur, hogy a' Continentalis chrisis csaknem bevezézt tény, holott tudomásom szerint ez eddig csak egy osztrák ujságczikken alapszik. Egyébiránt igyekezzék minél jobb tudósítást különböző oldalról nyerni, baráttól 's ellenségtől, leginkább pedig megtudni, *mi lesz* az angol kormány külpolitikája a' francia coup d' etat²² következtében, — erre nézve a' véleményeket is tudni szükséges, úgy, hogy tudjam mi a' vélemény 's mi a' tény. Forgolódjék az aszszonyok körül, udvaroljon nekik, 's nyerjen tőlük is tudósítást. Hogyha a' parlament előbb hivatnék össze, mint szokás, legyen azon, hogy nem az oppositio²³ részéről, de a' részre nem hajló Wigektől²⁴ jöjjön egy interpellatio, mely a' Ministeriumot ezentúli politikájának nyilvánítására bírja. —

A legközelebbi események Franciaországban bebizonyították hogy fogságom daczára is jobban voltam értesítve az ügyek valódi állásáról, mint Mazzini 's azok, kik a' francia ügyeket, mint tulajdon ügyöket Londonból vezetni akarták. Már előbbi levelemben említettem, hogy az én képviselőm csak önmagamtól veheti instructióit, 's csak nekem subordinálhatja²⁵ magát, senkinek másnak, most még azt is adom hozzá, hogy a' külföldi emigratioiok fejeivel éreztetni kell, hogy a' dolgok állását fel ne fogván, 's tulajdon ügyeiket nem ismervén, akkor, midőn az én nézeteim mind a' mellett, hogy Asiában fogva voltam, helyeseknek bizonyultak be, az én nézeteimet ezentúl fogadják el, hogy közremunkállásom sikeres lehessen, 's ne kellessék nekem hibás calculusaiknak²⁶ rossz eredményeit helyre állítgatni. Én tudtam, 's előre jövendöltem a' coup d' etat, midőn azt a' vezetők lehetetlennek nyilatkoztatták, 's arra nemcsak előre készültek, de még azt is mondták, hogy a' francia republikánusok nem várhatnak soká. Mondja ezt meg Ezredes Ur Mazzininak, 's azt is, hogy francia tudósításai következtében legalább azt vártam, hogy a' republikánus párt, melyet ő oly hatalmasnak gondolt, a' választásban részt nem vesz. A' voksok száma mutatja most, hogy a' köztársaság pártja Franciaországban vagy egész csekély, vagy nem halgat azoknak szavára, kik magokat fejének adják ki. Ez némileg megrendítette hitemet egyéb tudósításai iránt is, 's azért kéretem, hogy legközelebbi levelében ne

²⁰ Rosszul olvasható szó, valószínűleg antideális — megelőző.

²¹ újságokoskodástól.

²² államcsíny

²³ ellenzék

²⁴ Angol politikai párt elnevezése a XVII. század végétől a XIX. század közepéig. Helyesen: whigek.

²⁵ csak nekem rendelheti alá magát

²⁶ számításaiknak

csak általánosan tudósítson az olasz dolgok állásáról, hanem tartományról tartományra, városról városra legyen szíves az ordre de bataille²⁷ közleni, hogy én is meg tudjam tenni rendeléseimet. Általánosságokra nem lehet építeni. Szoros utasításának tartsa továbbá, ne másoknak dispositióira²⁸ nem halgatni, hanem szorosan utasításaimat követni, bármily szükségesnek látnák is mások a' dispositiót. Megütkezésel láttam leveléből hogy Lt és Ft elküldték, holott utasításom következtében ezeknek csak két héttel V. elmenetele után kellett volna indulniok. A' mit mások szükségesnek tartanak, az nem mindig szükséges, én meg tudom ítélni a' körülményeket, 's e szerint intézem rendelkezéseimet.

Egyébiránt vegye szíves bizodalammak nyilatkozatát, 's ép ennek jeléül igen...²⁹ nyílt figyelmeztetéseimet.

Kossuth

Legyen azon, hogy nevezetesebb beszédeimet 's az itteni fő dolgokat a' lapokba bevegység.

*

7.

Cincinnati, 1852. február 11.

Kiss Miklós Ezredes Urnak, mint magyar képviselőnek Londonban.

Vettem Ezredes Ur levelét Január 13 dikán, 's jelenleg nem lévén időm többet írni, küldöm másolatját azon levélnek, melyet Toulmin Smith Urnak írtam, 's mellyből látni fogja, mi történt eddig ügyünk előmozdítására, — ez irányul fog szolgálni Ezredes Urnak addig is, míg további utasításomat veszi. —

Tudósítson Ezredes Ur arról, vallyon igaz e, hogy az Emigráció Vékey³⁰ által azt izente Toulmin Smithnek, hogy „Kossuth's only authority derived from the people of Hungary, and while Kossuth was out of Hungary the people must be *the Emigration* and the Emigration should consider well whether they approved of Kossuths arrangements for them, and if they did not, they should disown him and not acknowledge him as their chief³¹. — Irja meg *becsületére*, mi van a' dologba,

²⁷ hadrendet

²⁸ utasításaira, parancsaira

²⁹ Olvashatatlan szó.

³⁰ Talán Vékey Zsigmond, aki az osztrák hatóságoknak az emigránsokat nyilvántartó „Alphabetisches Verzeichnis der Emigranten” című könyve szerint 1848/49-ben honvéd volt, majd Londonba emigrált.

³¹ Kossuth egyedüli felhatalmazását a magyar néptől kapta, s amíg K. Magyarországon kívül tartózkodik, a népnek az emigrációnak kell lennie, s az emigráció majd jól meggondolja, vajon helyesli-e Kossuth intézkedéseit, s ha nem, akkor megtagadják őt és nem ismerik el vezetőjüknek.

's kik azok, kik ezt a' határozatot izenték, a' következményeket gondolhatják magoknak.

Megkapta e már a' Lemmi által küldött pénzt?

Szíves barátsággal
Kossuth

*

8.

Cincinnati, 1852. február 15.

Kiss Miklós Ezredes úrnak.

A mint Angliába meg érkeztem, mindjárt első estve (Southamptonban) kötelességemnek tartottam menekült honfi társaimnak nyíltan feltárni keblemet, 's őket tartózkodás nélkül megismertetni azon alappal, mellyen hazánk megszabadítására munkálni szándékozom, melly alap egyszersmind az emigratio irányabai állásom minőségét is elhatározza. — Az akkor nyíltan kifejtett nézeteimet Londonban két emigrationalis közgyűlésben ismételtam, 's kissebb körökben is számtalanszor elmondottam.

Ezen nézetek veleje a következő:

Munkásságom célja: hazánk függetlenségi nyilatkozatának valósítása. — A Habsburg házzal semmi transactio³². Magyarorsz. és Erdély territoriumából semmi concessio³³. Sem ezen territoriumnak, akár nemzetiségi, akár más tekintetekből feldarabolása. — Nép souvereniitás mint alap. Kormányzati forma: Republica suffrage universellet³⁴. De nem centralisatio. Személyes jogok, 's e jogoknak egyenlősége, községi s megyei önkormányzat minden, akár parlamentáris, akár kormányzati mindehatóság ellen biztosítva. — A nép souverain mindenütt, községben, megyében, országgyűlésen. — Matriális érdekek, a mint az 1848 ki törvényekben kötelezve van — kímélve. — Ezek céljaim; határozni a nép joga — de hogy határozhasson, függetlennek kell lennie. Tehát függetlenségének kivívásáért emelek zászlót, 's e zászló republicanus; democraticus; de nem socialista, nem communista; — ezek doctrinák³⁵ mellyekkel semmi dolgom, mert hazánkban reájok sem tér, sem szükség.

Magamnak semmi érdemet, semmi állást nem kívánok. — Ha házamat egyszer függetlennek látom, nincs hatalom, melly bár mi hivatalnak akár elfogadására, akár egy perczig folytatására reá bírhatna,

³² megegyezés, egység.

³³ területéből semmi engedmény.

³⁴ Általános választójogon alapuló köztársaság.

³⁵ elméletek

de a függetlenség kivívására, minden állást, melyet a körülmények számomra kimutatnak, határozott férfiassággal elfogadni 's elfoglalni szent kötelességemnek ismerem, 's e kötelességnek teljesítésétől sem gyanúsítás, sem piszkolódás, sem ellenségeskedés, sem rágalom, sem a felelőség nagysága vissza nem fog riasztani.

E szempontból indulva illy körülmények közt, mint a minőkben vagyunk, mindenesetre szerencsének tartom, ha a nép bizalma valakiben összpontosul, mert csak így lehet összevágó előkészület, s egység a kivitelben. — Akár ki volna az, a kiben a nép bizalma összpontosul, én magamat 's minden tehetségemet dispositiojára bocsátanám. De miután minden jelekből, 's barátaimnak, mint ellenségeimnek összevágó jelentéseiből azt látom, hogy a népnek irántami bizodalma nem csak nem csökkent, sőt gyarapodott, hogy a népnek legnagyobb része — bár érdemtelenül — bennem bízik, engem tekint vezérének, 's töllem várja megszabadításának vezérletét — hasonló kötelességnek ismerem minden túl szerénykedést, 's nyugalom vágyat félre téve — ezen állást, 's annak minden következéseit 's felelősségét elvállalni, a mint el is vállalom.

Ez állásban pedig a siker nélkülözhetetlen feltételének ismerem azt: hogy munkásságomat semmi gátoló formákhoz ne kössem; — tanácsra 's közremunkálásra szükségem van, 's tanácsát ki kérendem annak, kit arra alkalmasnak vélek, 's közremunkálásával azoknak, kikben bízni okom leszen, élni fogok; de a tervek, az organisatio, az előkészületek csomóját a világon senkinek kezébe nem adom — mert akár hibának, akár árulásnak, akár fecsegésnek, akár véletlennek, hazánk vérét és szerencsáját ki tennem nem szabad. — Kívált, miután kevés magyar tud halgatni, de igen sok szeret fontoskodni.

Ha tehát sorsunk, hogy mindnyájan egyet nem érthetünk, ha pártnak kell lenni — ám legyen — én egy, 's pedig nagy pártnak főnöke vagyok; — 's magamat ilyennek tekintve, kívánom, hogy a kik az emigratióból is ezen párthoz csatlakozni kívánnak, tudják, hogy az csak a fentebbi elvek alapján történhetik, — 's bizodalommal kell nem csak szívem, de eszem iránt is viseltetniök — engedelmeskedniök — tenniök a mire utasítom, de nem kívánniök, hogy a titkok kulcsát kezökbe tálaljam. — Én nem kérlelek senkit, nem vadászok senkit, a kinek ezen alap nem tetszik — ő lássa — az nem lesz velem, a ki nincs velem, az ellenem van, — lássa; — de a ki velem akar lenni, tudja meg, hogy csak ezen alapon lehet, máson nem. — Ha az emigratióból senki sem lesz is velem, én azért mégis ezen alapon maradok — 's e szerint fogom azon pártnak, mely a hazában engem tart főnökének — munkálkodását intézni, vezérelni.

Következőleg: a haza megszabadítása lévén az én munkásságom célja: ne várja az emigratio, hogy az ő ellátását fogom főbb teendőmnek ismerni. — Óhajtom, hogy rajta segíthessek, 's örülni fogok, ha tehetem, de azt csak annyiban fogom tenni, a mennyiben a haza iránti

magasabb kötelességeim megengedik, 's 'ezeket az emigratió segélyezése tekintetének alá nem rendelem. — Koldulni fogok a haza megszabadítása számára, de másra nem.

Kijelentem azt is, hogy azt igen nevetségesnek tartanám, ha valaki nem tartana velem, 's vagy ellenségem volna, vagy más párthoz tartoznék, vagy ellenem intriguálna; — töllem pedig segedelmet várna, 's pénzt venne el. — Mit én bizonyosan adni nem fogok.

Aki a fentebbi alapokon magát azon párthoz tartozónak valja, mellynek főnöke vagyok; annak, ha és a mennyiben a körülmények engedik, 's őt alkalmasnak ítélem, a haza javával összekötött foglalatosságot nyújtani iparkodandom, — 's a kiket én foglalatostoktatok, azoknak subsistentiájokról³⁶ gondoskodandom; — a többiekre nézve, a kik velem tartanak, azokkal semmi dolgom, a kik velem tartanak, híven igyekezzenek munkájok után élhetni, mert mit adhatok, mit nem? azt nem tudom — de a mennyiben adhatok valamit, annak miképeni elosztásáról, 's kezeléséről természetesen én rendelkezem, — mert a mit én szerzek, nem az emigratió nevében, nem mint annak megbízottja szerzem, hanem magam nevében, magam befolyásával, magam fáradságával. —

E szerint tettem dispositioimat. —

Az emigratio örömmel fogadta e nyilatkozataimat, 's ezen ismert feltételek alapján, igen kevés kivétellel az öszszes Angol, Francia, Belga, 's Sveitz földi magyar emigratio magát rendelkezésemre felajánlotta a haza számára, 's beíratta nevét azon lajstromba — melly természetesen csak barátaim, 's nem ellenségeim számára nyitott.

És ámbár Angliában semmi pénzt nem szerezhettem, mellyet az amigratio felségéllésére fordíthattam volna, — minthogy — a mint mondám — én a haza megszabadítására fordítom igyekezetemet, nem pedig akár mi más célra — ámbár Americából az emigratio felségéllésére egy garást is küldeni, magamat nem csak nem köteleztem — sőt, hogy ez innen nem várható, annál biztosabban kijelentettem, mint-hogy az szembetűnő valóság, hogy America bizony egy fillért sem fog adni az Európában emigratio ellátására, sem én a célra itt egy lépést sem teendek, minthogy ezzel csak a haza nagy ügye iránti részvétet csökkenteném — és így az egész segélyezés, mellyet az emigratióknak nyújthatni reménylhettem, csak azon öszszegnek megkapására volt alapítva, mellyet Birminghamból és Manchesterből nem az emigratio számára ugyan, azonban még is szabad rendelkezésemre ígértek, sőt ezt küldésnek napját is megírták; de szavokat meg nem tartották, és így az emigratio számára fordítható semmi pénzem nem volt — még is, Londonban átadtam bold. Kemény Ezredesnek — 200 font sterlinget novemberben.

³⁶ költségeiről

Toulmin Smith úr előlegezett 500 fontot — mit neki Decemberben Americából vissza fizettem.

S küldtem azud kívül innen 450 fontot — 's így két hónap alatt az emigratiónak küldöttem —, 1150 fontot, mi mintegy 13 ezer pengő forintot teszen — 's ezt küldöttem nem az emigratio nevében, nem az ő számára, hanem magam nevével, magam befolyásával keservesen öszszerzett öszvegből — 's küldöttem mind a mellett, hogy a Haza számára ösze szerzett szükségletek árában, mai napig is személyes felelősségemre száz ezerekkel tartozom.

Mind ezek daczára, 's daczára annak, hogy az emigratio Southamp-toni, 's Londoni nyilatkozataimat nem csak készséggel, de sőt örömmel elfogadta (különben vele semmi hivatalos érintkezésbe nem is bocsátkoztam volna — hanem magam útján, mint egyszerű, igénytelen magyar mentem vala egyedül hazafiúi kötelességemnek élve, 's téve annyit, mennyit tehetek hazám javára); még is, alig hagytam el Londont, már az emigratio körében ellenem intézett lépések indultak forrásnak: — 's nem elég hogy nyilvánosan azzal vádoltattam hírlapilag is, hogy én az emigratiót éhen hagyom halni, 's rólla: nem gondoskodom (mintha bizon én a haza pénzéből csak egy fillért is hoztam volna magammal, vagy nekem csak egy fillért is adott volna valaki az emigratio számára), sőt elfelejtkezve arról, hogy a mit *illy helyzetben 's minden kötelezettség nélkül*, sőt azon nyilatkozatom daczára, hogy az emigratióról csak annyiban gondoskodandom, a mennyiben a haza magasabb érdekei megengedik, az emigratióért részint testületileg, részint egyénileg, már is tettem igen nevezetes öszvegre megyen; ezt ugyan minden kifogás nélkül elfogadta, de a mellett határozatilag kijelenteni jónak látta, „hogy az én autoritásom³⁷ a néptől származván, a nép pedig (míg hazámon kívül vagyok) az emigratio lévén! az emigratio meg fogja ítélni, valljon irántai rendelkezéseimet jóvá hagyja e, 's ha nem, engem desavouirozni³⁸ fog, 's főnökének el nem ismerend; magát pedig souverainnek nyilatkoztatja.”

Továbbá hozatott olly határozat is: „hogy én válasszak magam mellé két olly egyént tanácsosul, kik az emigratio bizalmát bírják, távolítsam el azokat, kik körömben vannak, név szerint Pulszkit és Hajnikot,³⁹ 's ha ezt nem teszem, válasszak köztük 's az emigratio között.”

³⁷ tekintélyem, befolyásom

³⁸ megcáfolni

³⁹ Pulszky Ferenc, író és archeológus, született 1814. szeptember 17-én, meghalt Budapesten 1897. szeptember 9-én. A szabadságharc idején Angliában képviselte Magyarországot. Világos után az abszolút uralom halálra ítélte. Az emigrációban Kossuth környezetéhez tartozott, tevékeny részt vett az emigráció ügyeinek az intézésében, később azonban visszavonult és Kossuthal is szakított. Eötvös József közbenjárására amnesztiát kapott és hazatért.

Hajnik Pál született 1808. január 18-án, meghalt Pesten 1864. április 28-án. Perzel Mór visszalépése után ő lett a pesti rendőrség főnöke, majd később az államrendőrség központi osztályának a vezetője. Világos után követte Kossuthot az emigrációba, később barátai közbenjárására hazatért.

Legyen szíves Ezeredes úr ezeknek következtében az emigratiót részemről minden illő megbecsüléssel tudósítani a következőkrül.

Én semmi, mástól kölcsönzött autoritást magamnak nem igénylek — nekem megbízó levelem az, hogy magyar és hazafi vagyok, mint illyen megyek kötelességem ösvényén, 's erre senkitől felhatalmazást nem kívánok, sem nem kérek, sem elnem fogadok, én nem személyes állás, hanem hazám jogainak, érdekeinek és igazságának alapján állok; tudom, hogy a nép irántam bizodalommal viseltetik, töllem várja megszabadítása eszközeit, 's a megszabadítási munka vezérletét; ennél fogva személyes törekvéseimhez pártfőnöki állást is ruház; én ezen pártfőnöki állás befolyását gyakorlom, de csak azok irányában, kik azt önként elfogadják, 's önként vállalnak kötelességeket magokra irányomban; ha egyszer hazám földén állok, tudom mit kellend tennem azok irányában, kik önzéstelenül csak a haza megszabadítására intézett törekvéseimnek útját akarják állani — ellenségeknek tekintendem, 's készen vagyok általuk is ellenségnek tekintetni — s bánunk egymással, mint ellenség ellenséggel; de míg száműzött vagyok, én senkitől subordinatiót,⁴⁰ segítséget, közremunkálást nem kívánok: mint csak attól, a ki arra önként ajánlkozik — ha van barátom, jó, ha nincs, magam megyek, 's teszek, a mint mehetek 's tehetek. — A népeknek, 's nemzeteknek, kikhez szólhatok, nem azt mondom, hogy engem akár mi hivatalos állásúnak nézzenek, 's azért tegyenek meliettem valamit: hanem azt mondom „Hazám ügye igazságos, hazám ügye nincsen elveszve, én tenni akarok, hazám megszabadítását megakarom kísérteni, van okom sikert reméynlri; kitárom elveimet, ki mondom czélomat, esmeritek multamat, — ha elveimmal egyetértetek, ha czélomat helyeslitek, 's ha bíztok bennem, hogy én képes vagyok azon segedelmet, mit kezemre adtok, sikerrel felhasználni, segítsetek; én ígérem és szavamot adom, hogy legjobb belátásom szerint, semmi másra, mint csak hazám megszabadítására fogom használni pártfogástokat.”

Ez az én állásom — ezen fogok menni és maradni. Ebben senkinek elismerésére nem számítottam, sem nem vágyok. — Az emigratio disponálhat magával tetszése szerint; mint én is magammal, — de valamint én nem disponálhatok mással; a ki magát önként rendelkezésemre nem bocsátja, hogy én sem hagyok magammal disponáltani. —

A ki nincsen velem, az megyen maga útján; én is megyek a magamén. — Mindnyájan számolunk Istennek, lelkiismeretünknek, 's bízok Istenben, nem sokára a népek is. — Én felfogom mutatni mit tettem; mások felfogják mutatni mit akadályoztak; s a nép ítélend, és végre hajtandja ítéletét, irányomban úgy, valamint minden más irányában.

Az Emigratiónak tökéletes szabadságában állott azon viszonyt, mellybe magát — Southamptoni's Londoni — nyilatkozatom folytán önként helyezte, felbontani. — Én elfogadom e felbontást — egy gonddal keve-

⁴⁰ alárendeltséget

sebb nyomja vállamat; s osztatlanul csak hazámnak szentelhetem mind időmet, mind azt, a mit egész valóm feláldozásával keservesen sikerül hazám felszabadítására teremtenem. — Felteszem ('s az emigratio lovasias önérzete készlet feltennem), hogy azon 450 font sterlinget, mi nem tudva hogy az emigratio, mint testület, irányomban önként elfoglalt állását felbontá, — innen Dec. 31 kén küldék számára; bizonyosan elnem fogadta. — Köszönöm a felmentést, 's kérem azt Önnek át adatni. — 1125 fegyverrel többünk lesz ezáltal.

Azomban, bár e szerint az emigratióval, mint testülettel viszonyom megszűnik; örömmel tartom fel egyesek irányában, kiket önkéntes ajánlkozásukhoz híveknek, 's adott szavukhoz ragaszkodóknak tapasztalni szerencsém vala, barátságos összeköttetésemet, 's mint én reájok számolok, úgy ők is reám számolhatnak; 's bizonytal hiszem, hogy szívüinkre vevén, minő szerencsétlenség volna, ha magyar magyarnak szavában nem bízhatnák — a mire ígérkezünk, 's mire ajánlkozunk, annak súlyát megálljuk életben halálban.

Isten különös sikerrel áldja lépéseimet. Minden reményemet túl haladta, a mit már is ily rövid idő alatt eszközölnöm sikerült. — Nem vonakodom megvallani, hogy azt hiszem, a tevékeny sympathiának általam oly szerencsésen megindított görgetegét elősegíthette volna azon körülmény, ha mondhatók, hogy a magyar egyetért; 's száműzetésének kínjai csak szorosabbra vonták mindnyájunk között a Haza nagy gondolatában egyesült, testvéri egyetértést. — Ezen nimbus elfoszlott. — Meglehet, hogy oly lépések, mint a Batthyányi és Szemeréé, 's olyanok mint a Londoni emigrationalis testületé, csökkenti foghatják törekvésem további sikerét — mert a légymeleg barátok ürügyül veendik ki buni a pártfogásból, melybe a köz vélemény hatalma már már bele kényszeríté, mondván, hogy a magyar ügynek nincs jövődjé, mert pártokra szakadozva rontják azt ön magok a magyarok; — sőt meglehet meleg barátaink közt is akadandnak, kik elkedvetlenednek azon valóban szomorú látvány felett, hogy midőn egynek lépteit szembetűnő siker kíséri, 's nem maga, de a Haza érdekében, akkor álnak fel saját száműzött társai ellene megakadályozni őt a sikerben. — Nem *tehetni*, nem *tenni* semmi mást, meg a ki *tehet* és *teszen*, gyalázni, hogy szinte ne tehessen semmit; valóban oly undorító látvány, mely méltán elidegenít a hittől, hogy ily nemzetnek jövődjé legyen; pedig e hit a sympathiának rugója. — Ha ez valóban így történik, Ferencz József és a Czár, nem kétkem, méltányolni fogják a jó szolgálatot, mellyet akarva, vagy nem akarva, nekik magyarok tettenek. — Mit fog a nép reá mondani? az más kérdés. — Szerencsére nem mi hontalan vándorok vagyunk egyedüli tényezői a Haza jövődjének; 's azért engem mind ez, 's minden, a mi még jőni fog, egyáltalában nem confundál⁴¹ feltett törekvésemben. — Én megyek utamon, 's teszek

⁴¹ zavar

mit tehetek; 's bár nekem e részben siker reménye nélkül maga a körülmény érzete is elég ösztön volna; szerencsémnek tartom, hogy Isten megáldá annyira törekvéseimet, miszerint éreznem szabad, hogy édes Hazánk megszabadításának mérlegébe, igen fontos, talán elhatározó súlyt vehetek.

Kívánom — de nem reményelem —, hogy a száműzött magyarok közül önlelkiismerete mindenkit azon önérzettel vezessen mindnyájunknak szigorú bírāja, a „Nemzet” elibe, hogy ha semmit nem használhatott is, legalább nem ártott a Hazának.

Legyen szíves, Ezeredes úr, ezeket az emigrációnak közgyűlésileg tudomására juttatni; — e levelet azonban magánál számomra megtartani.

Fogadja hazafiúi üdvözetemet

Kossuth Lajos.

9.

Cincinnati, 1852. február 17.

Kiss Miklós ezerekes úrnak!

Kedves Ezeredes úr!

Január 23 ki levelét vettem, 's igen köszönöm. — Nagyon sietek, 's azért röviden sokat.

Felvilágosításai igen megörvendeztettek. — Azonban a salcnokat nagyon ajánlom. — Tartózkodás nélkül fordítsa a részbeni költségekre, a mi a küldött 150 fontból egyik destinációra⁴² el késett. — Egy hét alatt küldök többet, hogy fel ne akadjon.

Toulmin Smithnek e levelet kérem átadatni — megszűnik a velei viszony e levél által.

Az emigrációval az ide zárt levelet közölje, de tartsa meg. — Szomorú kénytelenség.

Tudja meg Mazzininál Lemmi hol van 's elküldte e az Orientre szánt pénzeimet — 's mi úton?

H.-től⁴³ tudja meg, kapta e a 300 fontot, mit experimentumokra⁴⁴ küldtem. Mazzini tudja hol lakik.

Vetter nem fog el menni a szándoklott missióba — olly levelet írt — melyre nem lehetett összeköttetésemet vele meg nem szakítani.

⁴² rendeltetésre

⁴³ Bizonytalan olvasású név, ezért csak kezdőbetűjét közöljük.

⁴⁴ kísérletekre

Azon ügyet Maz. kezébe tettem, de nem alkalmazand magyarokat — mert ingatagok, ajánlkoznak 's vagy a pénzt költik el hiába — vagy bajt okoznak — Istenem millyen átok!

Engem mind ez nem confundál. Megyek utamon — és Istennek hála sikerrel — a ki lelkére veheti engem akadályozva Ausztria kezére dolgozni — lássa.

Mogyoródit⁴⁵ nem ismerem — ha lehetne benne bízni, elküldenék Horvát Országba — a végett szóljon a főnökökkel, 's bírja reá, hogy jöjjenek ki az én költségemre — végezni együtt. — Ha velök egyetérthetve — Fiuméből az út szabad volna — azzal a mit itt eszközök, a siker bizonyos.

Mazzininak adja mutatóványul ezen két banknótát — magyar is lesz.

György gazda számára küldök a legközelebbi hajóval vagy 3—400 fontot, tán még hamarébb meg érkezik mint e levél — de ki viszi? — Patakyval sok pénzt küldtem, mind elveszett.

Végezzenem kell. Isten áldja.

barátja
Kossuth

*

10.

Cincinnati, 1852. február 20.

Kiss Miklós ezredes úrnak, mint Magyar képviselőnek Londonban.

Tegnap előtti levelem folytán még a következőket akarom megjegyezni: Az emigrationalis névjegyzék ismeretlen előttem, látom azonban Prof. Neuman⁴⁶ egyik leveléből, hogy jelenleg körül belül 25 közlegény tartózkodik Londonban. Ezek természetesen nem tudnak angolul, munkát keresni alig képesek, ha alamizsnából élnek, demoralizáltak, másképp pedig meg nem élnek. Jobbnak tartom tehát, hogy ezek Amerikába átszállíttassanak, hol a kenyér keresés könnyebb, és az ember betűletes munkája után csak ugyan élélhet; sőt meglehet, hogy oly munkára alkalmaztatik, melynek eredménye a haza javára fog szolgálni. Én egyébiránt senkit sem kényszeríték Amerikába menni, azokra nézve azonban, a kik átjönni kívánnak, hajlandó vagyok nem csak az átmeneletet megfizetni, — mely a mennyire tudósítva vagyok Londonbul Liverpoolnak New Yorkig 7. fontba kerül — hanem számokra még három fontot rendelni, mely nekik New Yorkban volna kifizetendő. Minden

⁴⁵ Mogyoródi Adolf a szabadságharc idején századosként harcolt, a bukás után Németországba emigrált, majd Olaszországba ment. Ott az olaszországi magyar légió egyik zászlóaljának a parancsnoka lett őrnagyi ranggal.

⁴⁶ Talán Neumann József százados, aki ebben az időben New Yorkban tartózkodott.

személy elszállítására eszerint 10. fontba kerülne; reményelem, hogy a szükséges összeg, körül belül 250 font, angol barátaink aláírása által is öszejön; a mennyiben azonban ezen souma az ottani adakozásokból ki nem kerülne, kérném az ottani Committeet, hogy a kiegészítést előlegezze, velem tudassa az előlegezés összegét, mi szerint azt innét megküldhessem.

Kossuth Lajos^{46a}

Legyen tehát szíves ezredes úr tegye magát összeköttetésbe a Comittééval, különösen Neuman Professor úrral az ügy kivitelére nézve.

*

11.

Louisville, Kentucki, 1852. március 7.

Kedves Ezredes úr!

Testvéreim, kik, ha a mint mindig kívántam és intettem őket, political combinációkba nem ereszkednek, hanem nyugodalmasan meg ülnek csendben — békén maradhattak volna, 's mint szemlélők nekem általam designálandott⁴⁷ utakon a haza általános 's nyilvános viszonyairól jelentést téve — a hazának is hasznos szolgálatokat tehettek volna, úgy hallom minden gyermekekkel, férjeikkel, 's szegény jó anyám is -- mind útban vannak külföldre.

Ha megtalálnak érkezni, kérem tessék meg mondani nekik — hogy anyám szűk, de becsületes élelméről, ha kapálnom kellene is, gondoskodni fogok ugyan, de én szegény hontalan, ki magam is csak úgy élek, hogy azt sem tudom egy hó múlva mit esznek gyermekeim, testvéreimről, férjeikről, gyermekeikről nem gondoskodhatom.

En a mi kevés pénzt irtózatossá fáradtsággal csinálók — a haza megmentésének előkészületeire csinálom, 's fájdalom, ötödresz annyira sem fog menni, mint kellene.

Ezen pénzt elélni engedni — legyen az emigráció, legyen családom által — nem szabad.

Tehát pénzre töllem ne számítsanak. Nincs.

Európában sehol el nem élhetnek — 's Angliában, különösen ott létükkel, még a hazának is bajt csinálnak — mert nem tudnak a levelezésekből, összeköttetésekből ki vetközni.

^{46a} A levél Hajnik Pál írása, csupán az aláírás származik Kossuthtól.

⁴⁷ kijelölt

Americában, *aki dolgozik* — de csak az, el élhet. Zuzi⁴⁸ állíthat nevelő házat — a többiek menjenek földet művelni, dolgozzanak 's élni fognak.

Én nem tudom hogyan jó, de véreim, emigráció, sőt még a jó emberek otthon is, mind abban az irtózatos balfogalomban vannak, hogy én csak úgy csattantam elé a száz ezereket, 's hogy az csak arra való, hogy mások elköltsék — kevés az olly ember mint ön.

Reám pénzre senki se számíton, sem testvérem, sem senki, csak az, a kit a haza ügyében el foglalok dologgal. — Mert a haza pénze nem az enyém, és én senki számára nem keresek, mint csak a haza javára.

Kérem értesse ezt meg velük, és nevemben tiszteletem mellett kérje meg Croskit Southamptonban (a Consult), hogy ha lehet, Americába ingyen elszállításukat eszközölje — New Yorkba érkezve pedig jelentsék magukat Kingsland Mayornál, hol leveletem találandják, mely nekik tanács leend hogyan kezdjenek.

A mit Ön Bethlennek⁴⁹ 's nekem is az emigrációrul ír, olly lélek-háborító — hogy látván, mint akarja utamat állani a *Magyar*, a hon-talan Magyar — ha valami, ez lesz az, a mi miatt végre még azt mondom: üsse meg a ménkő a dolgát, miért legyek én mindenkinek a christusa — tegyen a ki mit tud — én abba hagyok mindent — 's megyek nyugodni.

E lesz belőle, ha folyvást bosszantanak — az én vas türelmemnek is van határa.

Aztán vessen számot lelkiismeretével kiki.

Toulmin Smithel öszeköttetésemnek vége. — A sajtó is a kegyed rendelkezésére áll. —

Pénzt kell küldenem György gazdának, vagy 300 fontot — Önnek vagy 150-et — az Orientre legalább 1000-et — mint minden garasra száz lyuk vár. — Mihelyt lesz, küldök: abból Gálnának⁵⁰ lesz assignálva 30 font, Idzikovszkinak⁵¹ 10 font.

Gált siettesse, ha még el nem ment — írja meg mi lesz az Adresse ott, hová legközelebb megyen. —

⁴⁸ Kossuth Zsuzsanna Meszlényi Rudolfné a szabadságharc alatt a kórházak országos felügyelője volt, majd a bukás után elfogták, és csak 6 havi fogság után bocsátották szabadon. 1850-ben Pesten iskolát nyitott, azonban csakhamar eltiltották, újból elfogták, 1852-ig Bécsben tartották, majd el kellett hagyania Magyarországot.

⁴⁹ Bethlen Gergely gróf, honvédezeres, született 1816-ban, meghalt 1867. december 23-án. A szabadságharc idején szervezte a Mátyás-, később a Kossuth-huszárezredet. Bem parancsnoksága alatt kitért a vízaknáj és a piski ütközetekben. A szabadságharc bukása után elfogták, de 1850-ben szabadon bocsátották. Később Olaszországban olasz katonai szolgálatba lépett. A kiegyezés után hazatért.

⁵⁰ Talán Gaal Sándor honvédezeres felesége.

⁵¹ Idzikovskij Tádé ezredes. Kossuth ügynöke és barátja. Ebben az időben Kosztantinápolyban tartózkodott.

A Contraband legénység készen legyen — mert mihelyt *ezt* elrendezte s írt nekem, küldök vagy 10.000 darab portékát — készen van, csak az ő tudósítását várom.

Az új minisztérium ugye megbukik? — A munka tér most itt van — nem Angliában — ott csak a választás tekintetében kell a sajtóban hatni azon kérdést, hogy a külpolitica a mindent abszorbeáló⁵² kérdés, 's Anglia bizonyossága az Európai szabadsággal van.

Erre egy kis útmutatás lesz *tegnapi* beszédem — melyet jövő hajóval veszen. —

Cincinnati beszédemből átláthatandják, hogy én senki bizodalomára vagy megbízatására, sem hivatalos állásra nem támaszkodom — hanem csak magam személyes aktivitására.

A hajó indul, végeznem kell.

Isten áldja!

Kossuth

12.

Newark N. I. 1852. április 22.

Colonel Nicolas Kiss.

Cher Colonel.

En route pour Boston, et ayant pour le moment épuisé mes fonds je ne puis Vous envoyer d'argent. Avec le premier bateau je Vous enverrai des ordres et d'argent aussitot que je puis. En attendant allez chez M. Mazzini et montrant cette lettre demandez lui £ 30 pour Madame Gál, qu'elle puisse vivre pour les trois mois prochain a comte du 1er Avril. Si Vous avez quelque depense très pressante, M. Mazzini aura la bonté de Vous les avancé aussi, Vous le rembourserai du premier argent que je Vous enverrai.

En aucun cas ne donnez aucune mission pour M. Rozsafi.^{52a}

Votre
L. Kossuth^{52b}

⁵² elnyelő

^{52/a} Rózsafi (Ruzicska) Mátyás, hírlapíró. 1828. november 29-én született Komáromban, meghalt 1893. május 6-án New-Yorkban. Világos után a komáromi várórség katonájaként külföldi menlevelet nyert. Kezdetben Kosuthtal Kiutáhiában tartózkodott, 1851-ben Londonba ment, majd 1858-ban Amerikába, ahol farmerként telepedett meg. Részt vett az abolicionista háborúban. majd később magyar újságot alapított Washingtonban.

^{52/b} A levél Pulszky írása, csupán az aláírás származik Kossuthtól.

Newark N. I. 1852. április 22.

Kiss Miklós ezredes.

Kedves ezredes!

Utban vagyok Boston felé s mivel pillanatnyilag minden pénz-alapom kimerült, ezért nem tudok Önnek pénzt küldeni. Az első hajóval elküldöm Önnek a rendelkezéseimet és mihelyt módomban lesz, pénzt is küldök. Addig is menjen el Mazzini úrhoz és megmutatva ezt a levelet, kérjen tőle 30 £ -ot Gálné számára, hogy legyen miből élnie az április 1-től számított elkövetkezendő három hónapban. Ha Önnek *rendkívül sürgős* kiadásai vannak, Mazzini úr lesz olyan szíves előlegezni azokat is, mert Ön az első pénzből, melyet küldök, visszafizetheti.

Rózsafi úrnak semmilyen esetben, semmilyen megbízást ne adjon.

Az ön
Kossuthja.

*

13.

Boston, 1852. május 7.

Kedves barátom.

Mult postán küldtem 200 fontot — a Massachusettsi legisláció⁵³ actái elmaradtak — most küldöm. A Resolúciók⁵⁴ elfogadtattak mindkét házban.

Küldök Lemminek egy levelet. — Sürgető.

Talán Isten megszabadítja testvéreimet 's szegény öreg anyámmal útban vannak. — Ha Angliába érkeznének, újra érzékenyen kérem, Crosqui úr által ügyekezzen nekik szabad passaget⁵⁵ eszközölni. — A Követnek is írok iránta az ide zárt levélben, melly különben is sürgető. Csak jöjjenek ide, Anyámról gondoskodom — a többieknek pedig előkészítem az utat, hogy becsületesen élhessenek illendő munkájuk után — N. Yorkban Kingsland Mayor úrnál jelentkezzenek.

Igen sietve

Szíves barátja
Kossuth.

*

⁵³ törvényhozás

⁵⁴ határozatok

⁵⁵ átkelést, közlekedést

Boston, 1852. május 10.

Kedves Barátom!

Testvéreim szabadok — mindnyájan, 's Anyám és gyermekeik útban. — Írják, hogy Brüsszelben vagy Southamptonban várandják rendelkezésem. — En pénzt nem adhatok — nincs — de sok tanácsot és utasítást, mely szerint élhetnek. — Ide zárok egy levelet számukra. — Ennek — okvetlenül közékhöz kellene jutni. — Kérem szívesen, írjon valakinek Brüsszelbe, hogy mihelyt megjönnek, tudósítsák önt, 's akkor küldje nekik a levelemet, hogy el ne tévedjen. — Ha Southamptonba jőnének, ott legyen szíves közékhöz juttatni — de közékhöz.

Americába kell jönniök. Minden krajczár — időzésre vesztegetve — következteljes fecsérlés.

Jóni, de miként. Szóljon kérem Crosquinak az ingyen szállítás iránt — de sokan vannak, vagy 12 ten! nem hiszem hogy meg tegye mindenkire. — Hát L. D. Stuart útján, vagy a Kormánynál? — igen szegények vagyunk — én nem tudom útjokat megfizetni. — Ha vagy mindnyájan fizetni lesznek kénytelenek, vagy legalább egy része — a férfiak és fiúk — az egészségesek — ne gőzhajón jöjjenek, hanem vitorlázson — olcsóbb.

Kapta-e a 200 fontot?

A két váltó, mely ide van zárva, duplicátuma annak, mit mult hajón Lemmihez adressált levelemben küldtem — keleti két ügynököm számára. — Kérem küldje el a secundákat Lemminek — azon figyelemzetéssel, hogy secundája azoknak, miket 500 dollár pour Szamosy⁵⁶, 500 dollár pour l'autre⁵⁷ küldöttem hozzá, 's hogy e pénznek az illetők kezeihez juttatása igen sürgetős.

(Sub Rosa⁵⁸) Június végén vagy Július elején Londonban leszek — 's szíves barátsággal szoritandom jobbját hú bajtársi szolgálataiért.

Egyen csudálkozom, hogy nem akadt ember, ki a gaz intrigánsokat⁵⁹ a haza érdekében fegyver élére állítsa — végtére ezt is magam leszek kénytelen megtenni. — Ezen csudálkozom.

Massachusetts folyvást a bámulatig jó, — de én a bámulatig kintzott.

A Presidentiális Candidaturákat⁶⁰ bekell várnom (Jún. eleje), ak-

⁵⁶ Szamosynak

⁵⁷ másoknak

⁵⁸ Bizalmas, titkos

⁵⁹ cselszövéket

⁶⁰ elnöki jelöléseket

kor dől táborozásom sikere jobbra vagy balra — 's akkor kellend aratni próbálnom, a mit vetettem — eddig csak vetettem.

Isten áldja.

Hú barátsággal
Kossuth.

*

15.

New York, 1852. június 8.

Kedves Ezeredes úr!

Május 14 kei 's 21 kei levelét vettem ma. Aggodalomban vagyok, vette e azon levelemet, melyet Anyáméknak írtam 's az iránta adott utasításaimat, mert minden egyébről teszen említést, erről nem.

Pedig igen fontos, hogy haladék nélkül siessenek Americába, hogy itt érjenek, — mert ha én el nem helyezem őket, úgy hogy kereshessék élelmôket, koldus bot vár reájok, mit én el nem háríthatandok a távoból, 's itt munka nélkül senki sem él meg.

Azért csak jöjjenek, jöjjenek. Ott úgy sem élhetnek el; minden nap várakozás, pénzbe kerül, 's pénzük nincs — nem lehet.

Mazzininek ide zárok egy igen fontos levelet.

Azt írja, édes ezredes úr, hogy a Newmantól felvett 60 £ leg-nagyobb részét az én szolgálatomban álló egyének közt kelle kiosztania. Ezt nem értem. Én nem tudok illyet Londonban, 's bár azt tudom, hogy számúzott társaim közt sok az inség, de azt is tudom, hogy én rajtok nem vagyok képes segíteni, 's hogy egy néhány font ide, egynehány amoda, fel emészti mindenünket, és senkin sem segít állandóan. — Ez mind csak eredménytelen palliatív⁶¹. — Egy garas nélkül megyek Angliába vissza! — Mennyi szükséges Courirt küldhettünk volna Haza, azon több mint 15 ezer pengő ftól, mit az emigratió⁶² adtam! 's mi haszna belöle a hazának, mi nekik! — S im most ott vagyunk, hogy sem haza, sem H. Országba nem küldhetünk; s ha Angliába megyek, egészen megfogunk akadni.

Már most meg Figyelmessy⁶² is azt írja, hogy 30 font adósságot csinált rovásomra, 's hogy családja is jó — 's azt gondolja, hogy mind erről nekem kellend gondoskodni! — Menti magát, hogy nállam ki 's be jártából tudta az emigratió, küldetését — nem az ellene a panaszom, hanem az, hogy mikor vissza jött, fűnek, fának elbeszélte

⁶¹ köpeny, palást, itt segítség.

⁶² Figyelmessy Fülöp honvédezeredes. A szabadságharc bukása után Angliába menekült Kossuthoz, aki több ízben fontos küldetésre használta. Így 1853-ban Magyarországra küldte, mely alkalommal 3 millió Kossuth-dollárt és proklamációkat osztott szét. 1862-ben Amerikába ment, ahol Lincoln elnök ezredessé nevezte ki, 1865-ben a haditörvényszék elnöke lett.

mint járt otthon — ha nem beszélte volna, meg nem írták volna nekem mások, pedig megírták. Ezért nem használhatom többé semmire. Lásdon élleme után, 's ezt csak itt teheti. — 30 £ adósságát kifizetendem, ha lesz miből — ámbár adtak neki pénzt Pesten, amint írják, pedig tetemes összeget.

A Horvátországba kívánt pár sort itt küldöm — de bajosan hiszem, hogy hasznát vehesse, mert pénzt nem küldhetek — vissza — nincs.

Családomnak nem írok, mert hiszem, hogy útban van ide. Szörnyűség volna, ha nem úgy volna. Azon esetre kérem mondja meg, hogy a mit Bostonboli levelemben írtam, az a szentségtelen kénytelenségnek vég szava. Többet sem nem tehetek, sem nem tanácsolhatok.

Mazzini küldi H.⁶³ nyugtatványát 190 fontról — igen — de ér Massingberd által 300 fontot küldtem e végre? Nem fizették ki? Kérem tudja meg.

Pulszky indul 16^{kán}, én két héttel később.
Szerencsés látásig

barátja
K.

A Napoleon házra kérem jól szemmel legyen. — Furcsa volna ha együtt csatáznánk Austria ellen — én *ez ellen* az ördöggel is szövetekezem. De ezt ne mondja M. — barátunknak.

[A levélhez a következő német nyelvű ajánlás van csatolva:]

Der Überbringer diesen Zeilen komt von mir. Ich wünsche eine definitive Vereinbarung mit den Führern des Croatisch-Slavonischen Patrioten. — Mögen sie kommen. Eine Unterredung wird alles schlichten. Ich wünsche gemeinschaftlichen Kampf, gegen gemeinschaftliche Unterdrückung. — Wollen die Croatischen Freunde sich confoederiren mit der ungarischen Republic — mögen sie selbst die Bedingnisse wählen — wollen sie sich trennen von Ungarn ganz und ein unabhängiger Staat seyn, — ich bin bereit auch hiezu — aber gemeinschaftlicher Kampf, gegen den gemeinschaftlichen Tyrannen! Freyheit! Gleichheit! Brüderlichkeit!!⁶⁴

New York, den 8^t Juni, 1852.

L. Kossuth.

⁶³ Bizonytalan olvasású név, ezért csak a kezdetbetűjét közöljük.

⁶⁴ E sorok átadója tőlem érkezik. Végleges megegyezést óhajtók a horvát-szlavón hazafiakkal. Csak jőjjenek. Egy megbeszélés mindent leegyszerűsít. Közös harcot óhajtók a közös elnyomás ellen. Akarjanak a horvát barátok szövetekezni a magyar köztársasággal, akarják-saját maguk megválasztani a feltételeket, akarjanak teljesen elszakadni Magyarországtól és akarjanak független állammá lenni, — erre is hajlandó vagyok —, de legyen közös harc a közös zsarnokság ellen! Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!!

16.

1852. augusztus 30.

Edes Barátom!

Igen érdekes levelét igen köszönöm.

De az ifiabb Consin úr nagyon furfangos ember ám. Az teljességgel nem bizonyos ám, hogy ki lesz a vőlegény. Az Istenért ne legyen vele communicativus⁶⁵ — keine avancen — nicht suchen, sondern gesucht werden⁶⁶. Mert az az úr minden oldalra hasonló confidentiát⁶⁷ mutat ám, 's elvei közzé tartozik arra helyezni legkevesebb becset, a ki iránt legnagyobb szívességet mutat. Hogy valakit dupírozni⁶⁸ akar, dupírozni fog, az bizonyos — az Istenért ne legyen Ön az.

Ujságot írok:

1. Az Orosz erőnek erejével zavart akar előidézni a Töröknél, 's aztán vagy mint a legitimitás protectora, vagy mint a kereszténység helyreállítója interveniálni. — A francia Kormány mindenben kezére játszik — neveli a török embarrasit⁶⁹ — veszekszik vele.

2. Persigni itt van. Mit akar? Császárság? vagy Mexico? — erőnek erejével ösze akarnák veszíteni Angliát Americával.

3. Titkos tudósítás érkezett, hogy a francia Kormány B. és Sz.⁷⁰ közbenjárására nevezetes Summa pénzt resolvált⁷¹ évenkint a Magyar emigrationak az ő dispositiójok szerint. Feltétel francia országban lakni, és szót adni, hogy a fennálló kormány ellen semmibe nem avatkoznak. — Felszólító levelek érkeztek, de az emigratiót csatlakozásra hívók — természetesen cum successu⁷². — Ma az én pénzemet kunyerálják ki, holnap eladnak másnak, ha fizet. Sokan, de nem mind.

Peczél felszólítatot, írjon Mau pasnak⁷³ tartózkodási engedelmért. — Mondják, már meg tette.

4. Iratik Parisból: Oberst Kiss gibt sich grosse Mühe seine Versöhnung zu negociiren. Hatt B. — besucht — gescheitert⁷⁴. Ezt csak reméllem, hogy Kiss Ezr. nem tette! tudja, hogy Kossuth őt erre sem nem kérte, sem meg nem bírta, sem soha megbízni nem fogja. —

65 közlékeny

66 semmi előzékenység — ne én keressek, hanem engem keressenek.

67 meghittséget, hűséget

68 megcsalni

69 zavarát, kényelmetlenségét

70 Feltehetően Batthyány Kázmér és Szemere Bertalan.

71 rendelt

72 jó kimenetellel, jó véggel.

73 A hiányzó betűnél lyukas a papír.

74 Kiss ezredes nagy fáradságot vesz, hogy tagadja a kibékülését. B.-nál tett látogatása kudarcot vallott.

Ambitiosus intrigánsokkal, kik magokat szeretik jobban a hazánál, semmi dolga.

5. Mi ember bizonyos Stanislas Malingne? valami titoknoknak mondják. Apja fő kertész volt Neuillyben — ha igaz.

Szíves barátsággal
K.

*

17.

BIZALMASAN

London, 1854. január 10.

Kedves Ezredes úr!

Karádynak 's gyermekeimnek ma halaszthatatlanul 10 £ -tot kel vala küldenem — egy ismerősöm jelenté magát, hogy ma megyen Párisba 's elviszi — vártam posta indultáig, 's nem jött — 's így hoppon maradtam; este van, többé váltót nem szereztek ma, — 's nehogy gyermekeim a már is késleltetett pénz küldés miatt csak 24 óráig is valamiben hiányt szenvedjenek — kérem, legyen szíves Karádynak 250 frankot előlegezni — a holnapi postával megküldöm.

Minapi tudósítását — bár igen kedvetlen vala — köszönöm. Az én elhatározásaim az által, a mit tudtomra adott Ön, semmiben sem változtak, 'sőt inkább újabb ingert kaptak azokból „es darauf ankommen zu lassen”⁷⁵, ha merik e azon infamitást⁷⁶ megtenni — nem olly könnyű lesz, mint gondolják, úgy csak erőszakra lesz szükségük, 's nem fog mehetni olly eclatáns scandalum⁷⁷ nélkül, mellynek pulsatiója messze lüktethet el, 's sokan megbánhatják nyugoton, kik illy hallatlanságot mernének Keleten. Velem nem olly könnyen mennek a Coup de mainek.

— Azonban azt, a mire határozatom kivitelében szükségem van — pénzt — nem teremhettem maiglan is. Ön csaknem végreményemet vette el, 's azon percze juték, hogy hoszas kinszenvedések után az elhatározó pillanatnál látván magamat — vagy egy desperatus⁷⁸ lépést kell tennem, vagy azt mondanom „pályámnak vége, tegye más, ha tudja, én nem tudom”. — Így vagy úgy, de végének kell lenni, ez állapot túrhetetlen tovább.

Az Osztrák elleni szándokok sinceritásába⁷⁹ teljességgel nem

⁷⁵ attól függővé tenni

⁷⁶ becstelenséget, gyalázatot

⁷⁷ feltűnést keltő botrány

⁷⁸ kétségbeesett

⁷⁹ őszinteségében

bízok a Parisi urak részéről — az orosz ellen? lehet, de az Osztrák ellen nem hiszem, ámbár si on ne s'aurait point grise du pouvoir⁸⁰ kellene tenniök, különben nem értik érdekeiket és mégsem hiszem, hogy tegyék, ép azért, mert kellene tenniök.

21-ben nem ment be a flotta a Fekete-tengerbe — 10 nappal később igen, de csak egy divisiócska. — Ellenben mikor a Softák zajongtak Stambulban a negociationális Comedia⁸¹ miatt — ugyan-csak siettek a gőzösök az Arany Szarvba interveniálni a Sultán mellett. A Cár ellen? oh nem! a törökök hazafisága ellen. — Heh! ha az Isten meg mentette volna a törököt az angol és francia barátságtól — már otthon volnánk!

A 700 ezernyi Armada szaporodás, a mint látom, 40 000 nyi recruta behívására reducálódott.

De feltéve, hogy a sok úton híresztelt tavaszi szándok igaz (mert annyi úton híresztelik a Coup d'Etat a l'exterieuret⁸² — hogy ép azért humbug, mert annyira híresztelik), miért nem segítene minket a készülétekben *bent*, mik csak pénzzel, sok pénzzel tarthatók fel hozsasan, 's még több pénzzel irányozhatók egy bizonyos perczig való várakozásra. — Hogy popularis⁸³ mozgalomnak mesterei legyünk 's akkor eclatirozhassuk⁸⁴, a mikor mi akarjuk, 's nem a véletlen — arra pénz, sok pénz kell — én pedig kimerültem utolsó fillérig.

Szíves barátsággal

K.

Sorsombani osztozási ajánlatát szívből köszönöm 's elfogadom, de jutalomul csak veszélyt, fáradságot 's tán halált ajánlhatok — ez a mi osztály részünk, de a hazáé: szabadság.

Ha Ön nem lesz ott, kell hogy legyen valaki helyben: jó lesz Schמידeg?

*

18.

12 Regents Park Terrace.

London, 1859. november 7.

Barátom!

Ugy látszik a Tuillieriáknak nincs határozott politicájuk az Olasz kérdés vég megoldása iránt. Ki hagyta a Nagy úr sikamlani a földet lába alul Villafrancában, 's az óta a levegőben balancieroz. Kap-

⁸⁰ ha nem mámorosodtak volna meg a hatalomtól

⁸¹ tárgyalási komédia

⁸² a kívülről irányított államcsinyt

⁸³ népi

⁸⁴ akkor indíthassuk el, akkor robbanthassuk ki

kodva jobbra, kapkodva balra, nem csak hogy nem vezeti az eseményeket, de sőt tőlők várja az intést, hogy minő politicára határozza magát — de ösztönei két dolgot sugdosnak fülébe: egyik az: hogy Pápainak kell magát tettetnie, különben maga ellen lázítja a francia papságot, 's azért a pápa temporalis⁸⁵ hatalmát szeretné megóvni: másik az: hogy ha Victor Emanuel király Toscanát, Parmát, Modenát, 's Romagnát egyesíti Piemont 's Lombardiával, bizony még majd igazán lesz valami az Olasz függetlenségből olly fokig, hogy az Olasz függetlenné legyen nem csak Osztrák, de francia befolyástól is. — E kettő úgy látszik ösztönszerű impressio⁸⁶ nálla, de mihelyt eszközölje az elsőt, 's akadályozza a másodikat? arról már nincs határozott politicája, hanem „Micawber” ként várja, míg „something will turn up”⁸⁷, a mi eligazítsa? — csakhogy az ösztönöknek is megvan logicájuk, 's így a helyett, hogy hát hagyná az eseményeket fejlődni, miszerint fejlődésökből tanácsot vonjon, fél, hogy ha hagyja majd akként fejlődnek, a mint nem szeretné — tehát egész politicája abban áll, hogy gátolja a természetszerű fejlődést, a nélkül, hogy irányozni merné.

Egy „fait accompli”⁸⁸ Turinban, olly szépen át vágná a Gordiusi csomót, hogy nincs ember a világon, ki újra öszekösse. Bevégzett tényekben roppant az erő, még ha roszak is, hát még ha jók! — A király sok tért vesztett habozása által, de minden tér vesztés mellett is, ha még ma feltétlenül elfogadná az ajánlott souverenitást, senki a világon nem interveniálhatna ellene. Ki tehetné? Az Osztrák? nincs pénze, 's a francia nem engedhetné; a francia? — morális lehetetlenség, on peut desirer l'impossible mais on ne le fait pas⁸⁹. — Az Orosz? Porosz? — hiszen világos, mint a napfény, hogy ha már az Osztrák suprematiója⁹⁰ meg nem tartható Olaszthonban, inkább érdekökben van Olaszont nemzetiesen függetlenné, mint francia proconsulatusnak kívánni. — Az angol pedig már éppen — tehát ki interveniálhatna? Nápoly? non sense⁹¹, — annak sem többé, sem kevesebbe, mint saját trónjába kerülne; — saját seregét is Garibaldi commandirozná egy pár hét alatt.

De Turinban nem mernek, 's miért? mert azt hiszik, hogy a halgatag férfiúnak a Tuillériákban van határozott politicája, mellyen nem tanácsos keresztül vágni. Pedig nincs.

⁸⁵ időleges

⁸⁶ benyomás, hatás

⁸⁷ míg valami még fog jelenni

⁸⁸ befejezett tény, megmásíthatatlan tény

⁸⁹ lehetlent kívánni lehet, de megcsinálni nem.

⁹⁰ fennhatósága

⁹¹ értelmetlenség, képtelenség

Azonban akár mint legyen is ez: — annyi áll, hogy hazánknak nincs mit reménylenie Napoleontól — Magyarhon függetlensége soha sem volt szándokában — hanem háborúba keveredvén, nem tudhatta hogyan forduland a koczka, 's azért jönnek vélte szükség esetére menagierozni a lehetőséget, hogy hasznunkat vehesse, de el volt határozva kikerülni ezt, ha csak lehet, mihelyt látta, hogy mi bizony szép ígéretek fejében nem rohanunk a tűznek, ki szedni számára a sült gesztenyét a parázsból — hanem garantiákat kívánunk. — Én nem utasítám vissza a kinyújtott kezét, — különben a Nemzet 's a história azzal vádolt volna, hogy ha elfogadtam volna, — Magyarhon közre munkálásáról biztossá téve, Napoléon nem kötött volna fél békét, 's nem állott volna meg az Osztrák hatalmának teljes megtöréseig, mi M. Ország függetlenségét feltételezi, — 's én hogy bizonyíthattam volna be az ellenkezőt? — Azért elfogadtam, de olly feltételek alatt, mellyek megóvtak attól, hogy hazánk legyen az áldozat, 's a kimenetelt ezen alternatívára⁹² szorították: vagy szabaddá leszen hazánk; — vagy be lesz bizonyítva, hogy függetlenségét Napoleontól hiában várja.

Az utóbbi, a mi megtörtént. — S mi a tanuság? az, hogy törni ugyan nem kell, de nem is kell a napkeltét nyugotról várni — nem kell magát Napoleoni segély álreményeiben tétlenségbe ringatni.

Egy reményünk van. Nagy eredmény: „a Nemzeti felébredés hon.”

De ez kötelességeket rón reánk itt künn. Orientálva kell lennünk a lehető opportunitások⁹³ iránt — miszerint felhasználásukra készen legyünk.

Két hely van, melly e részben munkásságunkat igényli: A Kelet — és Olasz Ország.

Nagyon érzem annak szükségét, hogy az Olaszthoni tényezőkkal intime rapportban⁹⁴ legyünk — olyanban, mint Cavourral valánk.

— Egy részt nem csak gyanítnunk, de tudnunk kell a vezérek merre, 's minő compassal hajóznak; miszerint megítélhessük, mi a teendőnk — más részt minden esetre érdekünkben áll, hogy az Olasz Nemzetiség minél sikeresebb consolidatiót nyerjen — 's ha érdekünk nem találkoznék is; érzelmeink, testvéri vágyaink, sympathiáink találkoznak. — Aztán Turinban haboznak, 's a hol habozás van, egy okos,

⁹² kettős lehetőségre

⁹³ módzatok, lehetőségek

⁹⁴ meghitt kapcsolatban

biztató szó alkalmas perczen nagyobb lökést adhat, mint szerénységünkben gondolnók. — A királlyal minden esetre jó lábon állanunk kívánatos. — Van alap, mellyen tehetjük. — Austria mindenesetre kérlelhetetlen ellensége marad — mellyel előbb utóbb mérkőznie kellend, — ha nem mindjárt is — Garibaldival pedig 's Cavourral a barátságot okvetlenül cultiválnunk kell.

Irtam Teleki Laczinak⁹⁵, nem akarna e Turinba menni? — Genfibe irtam — nem kaptam választ, — 's így gyanítom, talán másutt van — nem tudom hol.

Az érdekek pedig naponkint sürgetősbek.

Azért engedjen egy kérdést: ha Laczí nem menne (tudom: ez elsőégi regarde⁹⁶ — mind czélszerűségében, mind illedelmében egyet ért Ön velem) — nem volna e Ön hajlandó egy pár hétre Olasz-honba rándulni?

Ön megtiszteltetést nyert a királytól; igen természetesnek találtnék, hogy Ön azt személyesen megköszönni megy.

'S aztán, ha ezt már tette volna is, Ön egy Magyar Dandárt vezénylett — igen természetesnek találtnék, hogy a Magyar Nemzeti igazgatóság elnökétől Ön megbizatik, annak nevében köszönetet mondani a Legio iránti szívességért — 's kijelenteni mély sajnálkozásomat a felett — hogy a boldogtalan Villafrancai fordulat váratlan rögtönössége — kapcsolatban a hős királynak távollétével a táborban, mellynek nem csak vezére, de dísze is volt, megfosztott engem a lehetségtől, Ó felségénél mély tisztelem adóját személyesen le tenni, 's őt biztosítani, hogy érdekeink közösségétől át lévén hatva, nemzeti büszkeségünknek fogjuk tartani, a hős király vezényletét követve egy táborot képezni az Olasz Nemzettel a közös ellenség ellen, 's hogy nekünk csak alkalom kell, e készségünket tetteleg bebizonyítani.

Ennyi alkalmas bevezetésül. — Aztán természetesen következnek nézeteimnek a helyzetről közlése — a hazánk állapotjáról értesítés — 's a kérdés: tekintettel a kétes jövődre — lehetünk e valamiben a királynak 's az Olasz ügynek szolgálatára? — 's biztossá tétele a Királynak részéről a Nemzet nevében, hogy reánk minden körülmények közt számolhat mind: mert érdekünk egy, — mind: mert a Magyar szeret hálás lenni: pedig mi neki hálával tartozunk.

Aztán orientálni kellene magát Cavour attitude⁹⁷ -jéről — vele rapportba lépni, — megújítani neki azt, mi Turinban hozzá utolsó szavam volt: hogy számítsion, hogy számíthat reám — elmondani néze-

⁹⁵ Teleki László született 1811. február 11-én Pesten, meghalt 1861. május 5-én ugyancsak Pesten. 1846-ban Párizsban képviselte Magyarországot. A szabadságharc bukása után az osztrák hadbírótság halálra ítélte. 1860-ban egy drezdai lázadás alkalmával a rendőrség elfogta és a szász kormány kiadta Ausztriának. 1861-ben önkézével vetett véget életének.

⁹⁶ figyelem

⁹⁷ magatartásáról, viselkedéséről.

teimet a helyzetről (miről ha kell, majd még írok), oda vinni a dolgot, hogy a rapportban maradás tanácsosságát belássa; — 's irányát kérdeni arról, hogy mit tehetünk a köz ügyre — vagy mire kell készülnünk.

Végre: Kirándulás Florenczbe — Parmába — Modenába — 's Garibaldihoz — jó viszonyba lépni velök — megtudni irányait, szándokaikat, biztosítani készségünkről — 's a feltolakodási színt gondossan kerülve, nekik ajánlani, hogy akár itt munkás leszek, ha mit javukra tehetek — Kormányánál, a parlamentararis notabilitásoknál⁹⁸, közvélemény és sajtóban; — akár pedig, ha jónak vagy tanácsosnak látják, Olaszhonba személyesen is kész vagyok el menni.

Mit mond ez eszméhez? Válaszát kérem 's hazafiúi üdvözléssel 's tisztelettel vagyok

barátja
K.

Látja e a Herczeget? ha találkoznék vele, említse, hogy eddig halgattam mais cette position devient intenable⁹⁹ — ha befolyásomat nem akarom (nem akarom pedig) elveszíteni, szóllanom kell, különben ellenségeim mindig bátrabbá lesznek a rágalomban, barátaim pedig nem tudják magokat tájékoztatni.¹⁰⁰

*

19.

London, 1859. december 4.

Sok boldog és szerencsés Miklós napját kívánok.

Kérem adja át az ide zárt levelet Ihásznak.

Írtam Teleki Laczinak Ön véleményével is megegyezőleg Turin iránt.

Várom válaszát.

Öntől pedig várom az ígért tudósítást Parisból.

Szíves üdvözléssel

barátja
K.

*

⁹⁸ a parlamenti jelességeknél, kitűnőségeknél.

⁹⁹ azonban ez az álláspont tarthatatlanná válik

¹⁰⁰ E levél megjelent Kossuth emigrációs iratainak II. kötetében. (310—313. l.)

20.

12. Regents Park Terrace,
London, 1859. december 23.

Kedves Barátom!

Adjon Isten boldog Karácsont, s jobb esztendőt a hazának.

A magyar sereg legénységének besorozása, még pedig Strafkompániák¹⁰¹-ba besorozása iránt (mert Eszék ezt jelenti), mint szinte a tisztké előléptetett altisztek haza nem érkezése iránt, panaszt tettem. Párisban azon adatok nyomán, miket Ön szíves volt közleni. — Ugy értesíttem, hogy a Nagyúrnak beadatott, s hogy figyelmet ébresztett. — Ígértek választ, — de még nem kaptam. En attendant¹⁰² azt izenik, ha egy párt a haza nem érkezett altisztek közül névszerint megtudnánk nevezni. — Nem tehetne ez iránt lépést otthon? A tudakozódás csak úgy ígér sikert, ha a felszóllítandó tudja ki iránt, s hol kell kérdezőskednie. — A saját Dandára belieknek lajstromát bizonyosan bírja. Ihásznak¹⁰³ pedig írtam, hogy az ő Dandárelieknek név és lak lajstromát küldje egyenesen Önhöz. — Lehet, van módja levelet írni haza, lehet, valaki megfordul Párisban hazulról, ki megbízható. — Ha meg tud valami e tárgyra vonatkozót, legyen szíves Péter urat azonnal informálni; mindenesetre pedig nekem úgy saját, mint az Ihásztól veendő név 's lak lajstromot (csak az előléptetett altisztekét értem), hogy én is tehessek lépést otthon. — Nagy lármát csinálunk a dologból, ha kell, de positive adatinknak kell lenni.

Legutóbbi barátságos levelének vétele óta több levelet váltottam T. Laczival — igen bőven, igen részletesen le írtam neki nézeteimet a helyzetről, az Olaszthonbani teendőkről, felállítván úgy a „kívánatos jót”, melly felé törekedni kell, mint practicumokat, miket azon irányban elérhetőnek hiszek, 's sok okot hoztam fel arra, hogy O menjen Turinba, többek közt Ön nézetét is említém. — Szíves volt válaszaiban; osztozik nézeteimben, de végre is mint sok gondolkodás eredményét adja, hogy nem vállalkozhatik menni, — hanem igen is jónak, sőt szükségesnek tartja ő is, hogy Ön menjen.

Tehát vissza kell térnem a kérdésre: meg teszi e az áldozatot, hogy elmegyen? — A küldést naponként mulaszthatatlanabbnak látom. Kérem határozott beces választ — ha az, mint óhajtom,

¹⁰¹ büntetőszázadok

¹⁰² Addig is

¹⁰³ Ihász Dániel született 1813-ban Démen, meghalt Collegna al-Bazacconban 1881. április 10-én. A szabadságharcban ezredes lett. Az emigrációban Kossuth hű kísérője volt. Egy ideig az olaszországi magyar légió parancsnokaként harcolt az olaszországi briganták ellen.

igenlő lesz — akkor közleni fogom Önnel is egész terjedelemben nézeteimet.

Tartson meg becses barátságába, 's fogadja viszonzásomat 's legszívesb üdvözetemet

barátja
Kossuth.

*

21.

Bizalmas.

12. Regents Park Terrace,

London, 1860. január 11.

(Akalály jött közbe, csak Január 13 kán végezhettem be.)

Kedves Barátom.

Thouvenel¹⁰⁴ kinevezéséből következő „latus per se”¹⁰⁵, hogy ha már Ön Olaszországban volna is, vissza kellene Párisba sietnie.

„Les évenements marchent vite de nos temps. Je ne crois plus au Congres à present mais les affaires n'en iront pas plus mal; au contraire”¹⁰⁶ — stb.

Ezek a herczegnek legújabb szavai.

Szükségesnek látom, hogy Párisba ránduljak. — Mikor? 's ha e? az a választól függ egy levélre, mellyet a mai posta viszen.

Január 7 kei levelének utóirata fontos kérdést vett fel — felelek reá — sapienti pauca¹⁰⁷ — de mi előtt felelnék, egy pár megjegyzést a (köszönettel vett) két honi levél tartalmához.

Iratik. Lemásolás után visza küldöm.

Az első csak két dolog miatt nevezetes. Az egyik: hogy úgy látzik ritkán látnak otthon küllapokat. Azt veszik észre: hogy „már a külföld figyelmét is magára kezdí vonni a Magyar ügy” midőn a tény az, hogy nincs lap a Continensen, 's Angliában, mely több mint két holnap óta nem foglalatoskodnék a Magyar ügygel — 's 75 lapban ügyünk állandó rovatot képez, mint „question brulante”¹⁰⁸, — a Timesben is — míg a levél író csak két Timesi cikket látott, — azt sem a legfontosabbat, 's nekünk újságul írja meg, mit ír a Times.

¹⁰⁴ Thouvenel Eduard Antoine, francia államférfiú. 1860-tól 1862-ig külügyminiszter volt. Nemeskéri Kiss Miklós házassága révén sógorságba került vele. E kapcsolatot igyekezett Kossuth felhasználni a magyar ügyek kedvező irányítására.

¹⁰⁵ magától értetődő dolog

¹⁰⁶ Korunkban az események gyorsan gördülnek. En most már nem hiszek a kongresszusban, de ettől az ügyek nem fognak rosszabbul menni. ellenkezőleg — stb.

¹⁰⁷ a bölcsnek kevés

¹⁰⁸ égető kérdés

— Úgy látszik nem ismeri, mi történik az Európai sajtóban hónapok óta, — még kevésbé látszik tudni, hogyan van az, hogy az történik. — A tanulság az, hogy a levél író nincs a titokba avatva *otthon*. — Kötelességünk hát irányában respectálni az otthoni vezérek discretióját. Ok tudják miért nem avatták be. Talán mert nem tartják oly halgatagnak, mint a minő jó hazafi.

A másik nevezetes az, a mit a mai nap lehetégeiről Debreczenben mond; — szinte megrezzentem bele, hogy valami meggondolatlanság történhetik ott.

De a másik levél nem mondom hogy megnyugtatót, hanem végtelenül megszorított volna, ha nem látnám, hogy a mi kedves jó barátunk nem tudja hanyat ütött az óra otthon. — Az egész levél D. Ferkó¹⁰⁹ könyöke által van inspirálva¹¹⁰ a Cassinóban. — Mondja is: „mi várhatunk.”

Jaj! édes Barátom: ha a dolog úgy állana, hogy *most* midőn V. E.¹¹¹ *ha* támadna, többé nem Piemont kis seregével, hanem 12 millió olaszból könnyen kiállítható 200 ezernyi rendes sereggel támadna, 's támadna bizton attól, hogy *ellene* nem lesz német interventio; — *most*, midőn az Osztrák seregében nem bízhatik többé, midőn pénze nincs, 's nem is tud azt teremteni, midőn (mint a levél író is mondja) minden tartománya elégedetlen, Nemzetünk pedig annyira *egy*, mint nem volt soha, 's tán többé nem lesz soha; — ha mondom még illy körülmények közt sem elég volna neki oportunitásul egy olly Olasz háború, mellynek érdeki kénytelenségében fekünnék, hogy ha magát meggyilkolni nem akarja, tőlünk külön nem válhat (nem úgy mint N. — Villafrancánál, kitől ép azért kellett garantiáknak insisztálnom¹¹², mert ő nálla nem volt öngyilkosság kérdése a mi elhagyattatásunk — figura doct¹¹³) — hanem még ekkor is egy francia Armada kellene nekik! — akkor nem maradna más, mint Jóbként átkot mondani 's meghalni — mert arra a francia Armádára ugyan átkozottan kevés a kilátás.

De nem úgy van. — Hazulról jött legújabb 's *hiteles* híreink éppen merőben ellenkezők. — Nincs beavatva.

K. L.¹¹⁴ azt ugyan nem fogja tenni, hogy a Magyar Nemzeti ügyből „sectarius protestans gravament¹¹⁵ csináljon az Angol közvélemény tribunalja¹¹⁶ előtt.

¹⁰⁹ Deék Ferenc

¹¹⁰ sugalmazva

¹¹¹ Victor Eménuel

¹¹² ragaszkodnom

¹¹³ amint az ábra mutatja

¹¹⁴ Kossuth Lajos

¹¹⁵ protestáns sérelmet

¹¹⁶ ítélőszéke

Én megtettem a lépéseket, hogy legyenek Meetingek, helyben-hagyást és sympathiát szavazandók irántunk 's a Nemzeti akarat elleni interventio inadmissibilitását¹¹⁷ hangoztatandók — 's e Meetingekhez a protestáns ügy is hozzá járuland, mint emeltyű — de protestáns gravamenné nem sülyesztjük a Nemzeti függetlenség ügyét. — Azt pedig tudjuk, hogy Anglia a Istennek minden protestánsért sem húz ám kardot.

Én nem veszek' személyesen részt a leendő Meetingekben, mert nem K. L. agitatioja, hanem az Angol közvélemény pronunciamentója a desideratum¹¹⁸ — 's ennek önkénytesnek kell látszani. — De per se kezem benne lesz, sőt én indítom meg a kezeket. — Egy levelem e napokban meg is fog jelenni a lapokban — tán éppen ma nyomtatják Glasgowban. — Annyi eszem nekem is van, hogy említsem az „escroqueriet”¹¹⁹, s büszkeségemnek tartom hódolva hajlani meg a Magyar Cath. Clerus magasztossága előtt — de a bizalmi férfiakat — agitationalis eszközül bizony nem használjuk — ezt a szalmát csépeletjük már 75 Európai lapban hat héten át.

A postscriptum¹²⁰ a legionariusok szabadon bocsátása iránt nagyon érdekes. — Ügy látszik nem hiában írtunk Párisba — mert bizony nem tudnám mi más eszközlé ama „mutatio consilii in melius”¹²¹.

De csak biztassa Ön őt, hogy járjon e dolognak utána.

Már most én közlök Önnel *confidentialiter*, igen *confidentialiter*¹²² némelly legújabbakat hazulról. — Mert Önt fontos befolyásra látom hivatva Párisban, Önnek tehát ismernie kell az állást; — 's nekünk, ha válat válhoz vetve akarunk egy jót lökni a kövön, egymással mindent közlenünk kell, a mi tájékoz (ama levélnek lehangoló határozatlanságát kérem az Istenért se említse senkinek).

„Az otthoniak egy emlékiratot akarnak, nem a Congressus elé, nem a fejedelemhez, hanem a közvéleményhez intézni — abban határozatlan óhajtások és panaszok helyett positivumot akarnak felállítani, azon *minimumot* megismertetni, mivel *jelenre* megfognának elégedni; a jövőre magukat semmire sem kötelezvéen.”

„E *minimum*: Magyar Ország territorialis egysége, integritása, oda értvén Erdélyt 's Horvát Országot etc., etc. — Régi constitúciónknak, autonomiáinknak¹²³ feltétlen visszaadása, úgy miként az 1848 ki Országgyűlés liberalis intézkedései után állt; Austria 's Magyar Ország közt csak a *pragmatica sanctio* által megállapított kapocs maradván fell.”

117 megengedhetetlenségét

118 kiáltványa az óhaj

119 csalást

120 utóirat

121 gondolkodás jobbirányú megváltoztatását

122 bizalmasan, igen bizalmasan

123 alkotmányunknak, önkormányzatunknak

„Egy illy emlékirat eszméjében az egész Aristocrazia kivétel nélkül, 's a közvéprendnek túlnyomó száma *de facto*¹²⁴ beleegyezett — 's az otthoniak reá 24000 aláírók garantiroznak.”

„Azonban mielőtt határoznának, véleményemet akarják hallani.”

Az én véleményem ez:

24000 aláírás nagy dolog, mint demonstratiója¹²⁵ a jelen állapottal elégedetlenségnek; — de az egész eszme, mint basis gyakorlati transactióra¹²⁶, sikertelen, — mint vég megoldási program, fonák, a közvéleményt tév útra vezető; — a függetlenségi harcot 's függetlenségi nyilatkozatot desavouirozza¹²⁷ — a jövődőt compromittálja — 's impoliticus.

Sikertelen: mert ugyan csak erős dosis ultra vérmesség kell hozzá azt álmodni, hogy a 48 ki alkotmányt egy papír argumantumnak engedve megfogja adni azon Osztrák — a ki lázzításhoz, hitszegéshez, fegyverhez 's megalázó kül segély kikoldulásához nyúlni nem áttallott, hogy azt elrontsa.

Tehát practikus siker nem várható.

Én 11 év óta állok a világ előtt, mint képviselője az alkut kizáró függetlenségi elvnek — tehát semmi kigondolható esetben nem járulhatnék, nem járulandok transactióhoz — de ha józanul képzelnem lehetne, hogy illy lépés vissza szerezheti hazánknak a 48 ki alkotmányt — annyira tudom érezni, mi nehéz azt tűrni, a mit véreink tűrnek, hogy kész volnék lemondani a reményről, hogy akár élve borulhassak még hazám szent földére, akár holtan aludjam keblében, 's azt mondanám: fogadjátok el, 's áldjon meg az ég velem, ha megtartatik; használjátok eszközül a vég megtorlásra, ha megcsalnak.

De nem lesz sikere — nem lehet, sem az Osztrákra, sem pedig akár melly Külhatalomra, olly értelemben, hogy egy kézben a 48 ki alkotmányt, más kézben a kardot tartsa az Osztrák elibe, e szóval: „válasz”.

Tehát minden lehető haszon nélkül tennék ki magokat üldöztetéseknek az aláírók. — 'S valóban, ha van 24000 olyan Mágnás és közvéprendű egyén, ki el van határozva nem gondolni azzal, hogy üldöztetést hívjon fel maga ellen, sokkal nagyobb és sikeresb dolgot tehet az, mint a szándoklott emlékirat.

Impoliticus is az: A függetlenségi nyilatkozat alapján van Magyar kérdés Európában. Illy emlékirat után nem lesz, — jobb vagy rosszabb administratio kérdésevé sülyed alá. — Két világrész sympathiájának nyilatkozatait gyűjtém ösze azon alapon, hogy a Magyar az Osztrák-

¹²⁴ ténylegesen

¹²⁵ szemléltető bizonyítéka

¹²⁶ mint alap gyakorlati tárgyalásra, megegyezésre

¹²⁷ megcáfolja

kal nem alkuszik, nem alkudhatik; — mit fog mondani, ha most meg kéretlen kérdezetlen azt mondaná a Nemzet színe, hogy ő bizony szívesen alkudnék? — N. Császár alkudozgatott velünk, mert az vélte olly elem vagyunk, mellyre az Osztrák ellen számolhat, — a velei jövőndő viszonyunk mindig is csak ez alapon lehetséges; — szűnjék meg hinni, hogy coalitio esetében (mellynek az Osztrák részese leendő reánk számolhat — 's nincs többé ok, mellyért velünk csak szóba is álljon. Pedig illy manifestatio¹²⁸ hitét megszüntetné. — Nekünk kívánnunk kell, hogy az Olasz keztyút dobjon az Osztrák elé; — ha nem teszi, bizony sokat fog nyomni elhatározásában az, hogy a Magyarra számít — vegyük el e hitet kebléből annak kijelentésével, hogy mi bizony megis alkuszunk, ha lehet; — 's hideg vizet öntünk úgy sem igen lobogó harczkészségükre, — 's nem lesz háború. —

'S van még egy fontos tekintet. — Ugyan azok, kik azt adják tudtomul, hogy az Aristocratia 's középrendi többség illy emlékiratra hajlandó — őszintén tudtomul adják azt is, hogy a nép harcolni akar, nem alkudozni. Így írnak:

„A nép végetlenül el van keseredve. Nyíltan így beszél: Mit várjunk tovább? — mondják, hogy mindenütt béke van, — tehát nincs készen a német harczra, mint készen volt múlt tavaszkor — hát most volna ideje felkelni. — Azt is mondják az urak, hogy sok a katona, de mi sokkal többen vagyunk, 's ha 10—20 ezeret leölnek is közülünk, a többi kapával ásóval is föbe veri a katonát.”

Így értesülvén azoktól, kik az emlékirat pártolói, okom van hinni, hogy a tömegek józan tapintata nem vágyik alkudni a bitorlóval. — 'S mert olly gyönyörű az egység most Nemzetünkben, hogy az egység maga egy jövőndőnek záloga — azt mondom: 's az Aristocratia érdekében is, mondom: nem kell az egységet impracticus kísérletekkel kockáztatni.

'S ha mégis ad salvandam animam,¹²⁹ megakarnák 24 000 en kísértetni az alkú nyilatkozványt, hogy azt mondhassák majdan Európának — megkísérlők ezt is a béke kedvéért — nem halgata reánk a dynastia — nem marad más választás, mint kard vagy szolgaság” — úgy inkább tegyék petitio¹³⁰ alakban ben, — mint emlékiratilag kün — mert amugy nem hozza tévedésbe a világot, nem ad fel múltat, 's nem compromittálhat jövőt — mert hiszen petitióban nem lehet decheance¹³¹-ot követelni, az természetes.

Azt felelik: elvök nem nyúlni petitiohoz soha.

Annál jobb — mondom én — hát hagyjanak fel az alkú halva született eszméjével.

¹²⁸ tüntetés, nyilatkozat

¹²⁹ a lélek megváltására

¹³⁰ kérelem, kérvény

¹³¹ trónfosztást

Tehát felkelljenek? kérdik.

Feleletem az: midőn arról van szó, hogy külföldi segílyre támaszkodva mi szállítsuk felkelésre a Nemzetet, szigorúan ovatos voltam 's leszek a biztosítékok keresésében, hogy a Nemzet megne csolódjék abban, a mire támaszkodott.

De midőn azt mondjátok: „mit várjunk? bizzunk magunkban, sokan vagyunk, — 10—20 ezeret levernek közülünk, a többi kapával is győz”, akkor én sem ingerelni, sem tartóztatni nem akarlak, — vesetek számot erőttökkel, határozottságtokkal 's a körülményekkel — tettek a határozat, enyim a követés — 's ha harcra határozátok el magatokat, tudassátok velem. Kötelességeim lesznek iparkodni teremteni 1) kedvező alkalmat, 2) fegyvert, 3) biztosítékot, hogy nem lesz interventio. — 'S aztán osztozni veszélyeitekben.

*

Ezekből ismerni fogja Ön a helyzetet — a mint most áll. — 'S ezekben miket mondék, sok van feleletül szolgáló kérdéseire. Az utasításokban ezekre szorítkozhatom.

1. Mi elégíthetné ki békés reform útján a Nemzetet? kérdi Ön. — Ha nem kérdik ezt Öntől, nem tartom tanácsosnak, hogy ezt elérhossa az új Ministernek, vagy akárkinek. — De ha kérdik: a felelet az: a Magyar gyűlöli az Osztrák házat engesztelhetetlenül, de a szenvedés olly nagy, hogy ha az Osztrák a historiai alapra visszatérve, az ősi alkotmányt úgy, a mint királyi sanctio mellett 48 ban reformáltott, 's az ország territorialis épségét helyre állítná — a Nemzet *ma még* alkalmasint inkább megnyugodna abban, mint sem hogy fegyverhez nyúljon, — de ezen minimumnál kevesebbel *ma sem* elégednék meg, ha az Osztrák makacskodik vagy terrorizmushoz nyúl — vagy ha háború ütne ki az Osztrák ellen — *holnap* már azon minimummal sem elégszik meg. — *Ez mind tény.* Azért mint tényt megkell mondanunk tisztán, *ha kérdeztetünk* (tudják meg, hogy mi nem ámitunk soha, akár mi légyen is véleményünk). — De ha azt kérdi Ön, kell e iparkodni a Tuillériákat influencirozni,¹³² — hogy comissióként magát szószóllóul vesse közbe, azt mondom: *ne ne*, az Istenért ne — borzalom csak reá is gondolni, hogy a diplomatia kínpadjára húzzák a magyar ügyet. —

2. Kívánja Ön: Közöljem nézeteimet az Olasz ügyre, 's azzal kapcsolatban lévő Magyar ügyre nézve. Nem az itt a fontos kérdés, barátom! mi a mi nézetünk, hanem a nagy, a roppant fontosság abban áll, hogy megtudjuk: mit akar a Császár az Olasz ügyben — akarja e, hogy vele, vagy akár nélküle harc legyen az Olasz 's az Osztrák között? — Ez a fő dolog: *tudni, tudni, ismerni a Tuillériák akarátát.* — Ezt tudva van alapunk 's tisztán áll előttünk a teendő mind két

¹³² befolyásolni

esetben. — Ezt nem tudva úgy vagyunk, mint a vak, ki nem tudja hová lép.

Két hó előtt nem volt a Császárnak terve — a mi azóta történt, az után ma már lehetetlen, hogy terve ne legyen. Kell lennie, — van. 'S nekünk ezt ismerni kell, minden azon, Hazánk sorsa függ ez ismertetől.

Ha a császár nem akarja, hogy az Osztrák háborúba kevertessék, — úgy nekünk a Tuillériákban jelenleg semmi dolgunk. — Dolgunk másutt van — dolgunk abban az irányban van, hogy Osztrák mentő politikája ne sikerüljön.

Ha akarná, de nem úgy, hogy maga is újra bekeveredjen a háborúba — a feladat az, megsúgatni vele Turinban, hogy nem lesz ellenére, ha az Olaszok Velence felszabadítását munkába veszik. — *Ez a legkevesebb kedvezés.*

De erre is némely előzmények kívántatnak részéről. Nevezetesen: hogy ne hagyja az Olasz ügyet enthusiasmust gyilkoló provisoriumban¹³³ — mely különösen Modenában contre revolútióra¹³⁴ fog vezetni „Tous les paysans sont duchistes”.¹³⁵ *ez tény.*

Ha már Congressusra határozta magát, hát tartsa meg, de a kül-interventio inadmissibilitásának¹³⁶ 's a „le Pape et le Congres”¹³⁷ programnak alapján. (de Congressust tartani hiba, mert ha valami jót tenne az, hiba: „donner en partage le merite du bien, qu'on aurait pu recueillir, seule”¹³⁸ — ha roszat tesz, annak minden odiuma¹³⁹ reá háruoland, „mert” c'est lui qui'est le maitre de la situation.¹⁴⁰

Ha pedig ki akar buni (mint ki kellene akarni buni) a Congress tartás alul: rien de plus facile¹⁴¹ — csak írjon egy nottát¹⁴² a meghívottaknak: ha akarnak e egybegyűlni a „le Pape et le Congres” elvei alapján? Lesz ki hozzá áll (az Angol 's Porosz) — 's ez nyert terrenum¹⁴³ a további lépések logicájához. — Lesz ki hozzá nem áll (Osztrák, Pápa, Nápoly) 's ezzel vége van a Congressusnak, — ekkor pedig logicus lépés: egy diplomaticai note Circulaireben¹⁴⁴ kijelenteni — hogy hát ő tovább nem mehet, — most már a herczegségek 's a Romagna dolga akaratjukat definitive¹⁴⁵ kijelenteni — ő azt respec-

133 lelkesedést gyilkoló átmeneti állapotban

134 ellenforradalomra

135 Minden paraszt hercegpárti.

136 megengedhetetlenségének

137 a pápa és a kongresszus

138 átadni valakinek az érdem egy részét, amit egyedül is betakaríthatott.

volna

139 gyűlölete

140 ő a helyzet ura.

141 mi sem könnyebb

142 jegyzéket

143 terület

144 diplomáciai körjegyzékben

145 véglegesen

tálni fogja, 's kül interventiót ellene nem enged. — A nép megsza-
vazza még egyszer az Uniót Piemonttal — 's ha ezt a Tuillériák elis-
merték — nyert perünk van, mert ekkor az Osztrák elleni háború
valószínű. — *Bizonyos* volna, ha nem csak azt izenné confidentialiter
Turinba, hogy nem lesz ellenére, ha az Osztrákot megtámadják, hanem
azt, hogy j'ai fait le mien, c'est votre tour à présent entendez vous
avec les hongrois et faites de vous garantie contre l'intervention
etrangere."¹⁴⁶

Az *ideálja* a jónak természetesen az volna, ha maga is újra meg-
akarná kezdeni a harcot. — Okot reá könnyen talál (maga Velenceze
állapotja elég — mert nem adott neki az Osztrák nemzeti administra-
tiót, mint N. Császár programmul állított fel nyíltan a világ előtt) —
— de én ezt, most legalább pium desideriumnak¹⁴⁷ tartom. — A ki
egy Solferino Stratégiai előnyét feladja — az nem kezd ab ovo¹⁴⁸
háborút.

Azonban ha oda tudja Ön Thouvenelt bírni, hogy a Császárnak
mindig kedvezőleg szólnon a Magyar ügyről — mondhatlan nagy
szolgálatot teend a hazának. — „A Magyar Nemzet függetlensége
minden antibonaparticus Europai Coalitiót lehetlenné teszen. Nincs
nemzet Európában, mely annyira méltó volna a Császár pártolására,
mint a Magyar — nincs, mely megbízhatóbb 's hasznosabb aliirtja¹⁴⁹
lehetne a Continensen — a keleti kérdésnek Francia politica szem-
pontból megoldásához M. hon függetlensége a kulcs, (ha valaki, Thou-
venel érti a keleti kérdést) — a Német ellen „flanken Stellung”¹⁵⁰ —
's aztán hős Nemzet 's milly gyönyörűen érett! — még papsága is!! —
és nem anarchista, nem revolutionalis par profession¹⁵¹ — nem anti
monarchista — és — lám! más népek féltékenyek a francia Supre-
matia iránt — még az Olasz is az — de a Magyar nem! au contraire¹⁵²
óhajtja. — 'S ha garantiát akar a Császár, hogy a Magyarot örökre
a francia politicához kösse — semmi sem könnyebb — ott *lehet*
király a Napoleon házból, a nélkül, hogy illy lépés Europai Coalitiót
idézne elé — mert ha a Magyarok önként, minden parisi pressio
apparentiája¹⁵³ nélkül illy választást tesznek, senki sem léphet fel
ellene — — pedig ő tudja, hogy a Magyarok készek erre, hogy óhajt-
ják — édes örömet, megteszik unanimiter.¹⁵⁴

¹⁴⁶ En a magamét megtettem, most önön a sor, egyezzen meg a magyarokkal
és bitosítsa be magát a külföldi intervenció ellen.

¹⁴⁷ jámbor óhajnak

¹⁴⁸ eleve

¹⁴⁹ szövetségese

¹⁵⁰ szárny-, oldalállás

¹⁵¹ nem forradalmi hivatásból

¹⁵² ellenkezőleg

¹⁵³ a párizsi nyomás látszata

¹⁵⁴ egylélekkel

— — Ah! ha ön reá tudja bírni a Ministert, hogy mindig 's mindig illy nótát fújjon a Császárnak — ez már aztán szolgálat volna a honnak, minőt neki minden múltunkban keves ember tett. —

Hihető, a Császár azt fogja reá mondani: „je veux au bien aux hongrois, mais il y a des grandes difficultees.”¹⁵⁵ K-th határozottan annak inszítál,¹⁵⁶ hogy sereget küldjek M. honba, pedig én most nem támadhatom meg az Osztrákot, én nem léphetek fel, mint forradalmi propagandista Európa előtt.

A felelet ez reá: nem is kell. K-th inszítált annak akkor, mert az Osztrák 600 ezer emberrel ált kétszer compact¹⁵⁷ erőben, — seregébe bízva — 's K-th félt, hogy felséged békét köthet Magyar Ország feláldozásával, mert hiszen M. hon függetlensége nem volt felséged avouirozott¹⁵⁸ programjában — 's valljuk meg — K-th nak igaza volt. — De azóta sokat változtak a körülmények. Az Osztrák katonai presztigének¹⁵⁹ vége, — hadserege desorganizálva — pénze nincs — minden tartománya elégedetlen — Magyar Ország pedig annyira egy értelmű, hogy dicső látni; még a *Cathol. papság is* (nincs illy nemzet több), e helyzetben okom van hinni, hogy ha az Olaszokkal harciba keverednék az Osztrák, — némi pénz és fegyver segítséget — befolyásunkat Belgrádban 's Jassyban, 's biztosítást az ellen, hogy nem lesz kül interventio — még az ovatos K-th is elengedőnek tartana most. — — Felsőgednek szóllani kellene K-thal, — már csak azért is hogy¹⁶⁰

*

22.

Regents Park Terrace

London, 1860. június 14.

Kedves Barátom!

Tudósítását Doktor Fleury iránt szívesen köszönöm. Leányom most orvossággal él, mellynek nevezetes javulást köszönünk, 's orvosa teljes határozottsággal állítja, hogy kevés idő alatt egészsége tökéletesen helyre áll. Szeretem reményleni, hogy a víz gyógyintézetre nem lesz szükség; — ha lesz, persze oda leszünk condemnálva¹⁶¹ arra drága helyre, hol a gyógyításon kívül egy személy 10 franc napon-

¹⁵⁵ a magyarok javát akarom, de nagy nehézségek vannak.

¹⁵⁶ annak érdekében működik

¹⁵⁷ erős, zömök, itt: kétszer akkora.

¹⁵⁸ elismert, bevallott

¹⁵⁹ hatalmának

¹⁶⁰ A levél végéről 5—6 sornyi hiányzik. Az 1. ponttól (360. l.) közli Kossuth a levelet emigrációs iratai II. kötetének 410—414. lapjain.

¹⁶¹ kényszerítve, kárhóztatva

kint — pedig mi öten vagyunk — 's együtt akarunk lenni, bár hol legyünk. — Vederemo.¹⁶²

Meghívását szívesen köszönöm. De nem igen reméllem, hogy szerencsém lehessen élni vele. Ha Dr Fleuryre szorulunk — akkor perse onnan nem mozdulhatunk — ha pedig nem, ki tudja merre fordul szekerünk rúdja.

Hanem néhány nap múlva mindenesetre indulni akarunk. — Azért igen szívesen kérem értesítsen, miben van a passus dolga? — ha difficultásokat¹⁶³ csinálnak, üsse meg őket a ménykő — töröttnek veszem a barátságot, 's vele a reserve ideje le járt — ha ellenben csak késnek, csak nem jutunk eszközbe, jónak látnám, ha a Herczegnek szólna vagy írna iránta.

Különben is szükségesnek látnám, hogy időről időre látná a Herczeget, — megkérdezné, nincs e valami ízeni, rendelni vagy közleni valója? 's orientálni magát a helyzetről — például most is. Éber¹⁶⁴ azt írja a Timesnek, hogy ha garantizott Constitutiót ad a Bourbon Siciliának, 's olasz politicát ígér — kész e básison alkudni. — Lelkem repugnál¹⁶⁵ ezt hinni, ki Garibaldit nagy korunk egyedül nagy emberének tartom — de Éber jó helyzetben van informálva lenni, 's ha igaz a dolog, vagy ismét egy furfangos political fogás, mely a suffrage universe¹⁶⁶ csomó oldásába bízik — vagy gyalázatos pressió — mindenesetre Párisból jó — — de nem, nem hihetem — borzasztó volna — ha ők is megalkusznak, hát még a magyar, az olly alkú sóvár magyar!

Tehát Baden-Badenbe conversatio¹⁶⁷ lesz? — Megmondjam mit fog ott a Nagy úr a Regens fülébe sügni? Ezt: „isolálva van ön a lontanensen, Oroszra, Osztrákra nem számíthat, azokkal jól vagyok, az Angol csak otthon erős defensívában,¹⁶⁸ a Continensen csak úgy, ha van idegen Armáda, mit pénzen megvehet. — Ön isolálva van. — Nekem a Rénus kell, — alkudjunk, vagy elveszem erővel, 's árát Orosznak, Osztráknak megfizetem a — — Keleten. — Tehát jobb alkudjunk. Victor Emanueltól el vettem Nizzát, Savoit, de Olasz Országot adtam érte. — Adja nekem a Rhenust, Német Országot adom érte — absorbeálja¹⁶⁹ Hannovert etc. etc — csinálja Porosz Országot

¹⁶² Majd meglátjuk.

¹⁶³ nehézségeket

¹⁶⁴ Éber Nándor, hírlapíró, politikus, született 1825-ben Budán, meghalt 1885. február 27-én. A szabadságharc idején a külügyminisztérium elnöki titkára volt. Világos után egy ideig Konstantinápolyban volt, majd Angliába ment, ahol a Times levelezője lett. Részt vett az 1853-i keleti háborúban, majd 1859-ben a szi-cíliai expedícióban Garibaldi mellett. A koronázás után hazatért.

¹⁶⁵ ellenszegül

¹⁶⁶ választójog

¹⁶⁷ társalgás, beszélgetés

¹⁶⁸ védelemben

¹⁶⁹ kebelezze be

hatalmas Német Országgá — 's legyen Német Császár — — itt a kezem reá.”

Porosz: „De mit mond reá az Osztrák?”

N. ha nem alkuszik Ön — az Osztrákkal én disponálok¹⁷⁰ Ön ellen, ha alkuszik, elbánunk együtt az Osztrákkal — — ne felejtse Ön, ott van a Magyar — — 's ez esetben Silesia nem tetszik Önnek?” —

Igy fognak beszélni — ez az én hitem; ugyan említse szomszédjának 's a herczegnek, hogy ez az én hitem. — Mit mondanak reá? A hiba az, hogy Magyar Országot hátra teszik, mint netán szükség-lendő incidenst, — pedig előre kellene tenni, mit olly antecedenst,¹⁷¹ mely ha megvan, Porosz Országgal disponálhatna a kívánt alkura.

Apropos Rénus: Egy brochüret küldök, két példányban. „Coalitions & frontiers”,¹⁷² írta Arthur Partridge — Angol. — Angoltól nem mindennapi dolog annak advocatióját¹⁷³ hallani, hogy a francziának oda kell adni a Rénust. — A szerző nagy magyar barát — mély belátású, nagy eszmékkal bír. „Austria nagy hibája az, hogy egzisztál — egyedüli lehető erénye: a halál”. — „Magyar Ország függetlensége kulcsa Európa jövődjének.” stb. — illy tengely körül forog a munka. — Két példányt azért küldök, hogy egyet a Herczegnek, egyet a Minis-ternek adjon — megérdemli, hogy olvassák. — Nem szükség tudniok, hogy én is járultam informatiómmal a mély tapintatú Szerző inspiratiójához.

Szíves tisztelettel

barátja
Kossuth.

*

23.

Regent's Park Terrace

London, 1860. június 27.

Kedves Barátom!

Angol vagy Americai útlevelet idegen országokban utazás végett — a fen álló szabályok szerint csak született vagy naturalisált polgár kaphat. — Ezért tehát nem is kopogtatok. — Hanem minden kormány-nak joga van, a maga Országába menetel végett, idegennek is útlevelet adni. — Azért a Turini kormányt megkértem, tenne itt a követ-ségnél rendelést, hogy Francia Országon 's Sveiczon át Olaszhonba

¹⁷⁰ rendelkezem

¹⁷¹ mint olyan elsődleges dolgot

¹⁷² Szövetségek és határok.

¹⁷³ kifejtését

nekem 's családomnak *útleveleket* adjon. — A legelőzetesebb szívességgel megtették.

Igazán botránykozgat, hogy a Párisi hatalmasok még illy nyomorúságos dolgokban is Cacadubiosuskodnak.¹⁷⁴ De mert így van, 's mert azt írta Ön, hogy rendelet jó Persignyhez nekem Angol vagy Americai passust visálni — bíz Isten még kitelik uraiméktól itt, hogy mást, mint Angol vagy Americai passust nem vizálnak — más részt meg az is meglehet, hogy ha meg mondja Ön Th.-nek hogy Szárd passussal megyek, azt nem visáltatják. Lehet e ez? — Nagyon lekötelezne, édes Barátom, ha kieszközlené, hogy az itteni követség utasítást kapna *in genere*¹⁷⁵ nekem és családomnak (akár mely Kormánytoli) *útleveleinket* visálni. —

Ne féljenek a jó urak, nem fogok nekik Franciaországban alkalmatlankodni — megyek direct Sveiczba.

Pietri azt hallom megjött. Fog vele szólni ugye a múltkor frott értelemben? — mért igaz, a mi igaz, de az ő viselete még is disznóság. —

Partridge brochurejéből küldtem volt két példányt — a Szerző megkért juttassam el egy díspéldányát a Császárhoz. — Küldöm — valeat quantum potest.¹⁷⁶

Szíves tisztelettel
barátja
Kossuth.

*

24.

London, 1860. július 13.

Kedves Barátom!

Jelentem, in duplicató, hogy a passusokkal rendben vagyunk. Visálták.

Szíves tisztelettel
barátja
Kossuth.

*

¹⁷⁴ akadémikusoknak

¹⁷⁵ általában

¹⁷⁶ használjon, amennyit tud

25.

London, 1860. július 18.

Kedves Barátom!

Holnap este, Csütörtökön, Párisban szándékozom lenni — Hotel d' Espagne — Rue Tait bout, 's 3 nap ott mulatni. Nagyon ohajtanék találkozni — sőt szükségesnek is gondolnám, még pedig Párisban. — Nem rándulhat be?

Szíves tisztelettel
barátja
Kossuth.

*

26.

London, 1860. október 24.

Kedves Barátom!

A Concessiók megvolnának. — Eredményök az, hogy nélkülök nem lett volna antiforradalmi párt, most lesz. Ez azonban csak annyit változtat a helyzeten, hogy most nagyobb erőre lesz szükség a kezdehez, olyanra, melly a siker iránt teljes bizalmat ébresszen. — Mert ha ilyen lesz a kezdet, a Concessionalis párt vagy nem merend, vagy tehetetlen lesz ártani.

Ez az egész különbség. Vagyunk 's maradunk, a kik voltunk — 's megyünk utunkon.

A Constitutionel a mint látom „congratual”¹⁷⁷ az Osztráknak. — Azok, a kik Grandguillot uramat inspirálják, nem látszanak ismerni a helyzetet — magok alatt vágják a fát. —

A legenedékenyebb conservatív — ó konzervatív Magyarok is Magyarhon históriai jogainak visszaállítását követelik minimum gyanánt — 's az Osztrák octroyozott Chartát¹⁷⁸ dobb nekik. — 1848 Septemberben a Magyar, bár mennyire készületlen volt, inkább élet halál harcot választott, mint sem a Magyar had — fináncz — 's kereskedelmi ügynek az osztrák kormányra átruházását elfogadná; — most a „Császári octroyozott Charta” ezeket megint elveszi a magyartól. — Kardjával, karjával idegen kormány fog rendelkezni barátságos népek szabadságának elnyomására. — Zsebében idegen kormány keze fog markolázni. — Kereskedelmi viszonyait a külföldel idegen kormány fogja intézni; — 's a melly nemzettel ezek történnek, az nem alkot-

¹⁷⁷ örvend, örül¹⁷⁸ ráerőszakolt okmányt, alkotmányt.

mányos, nem önálló, nem nemzet, hanem provincia, gyarmat. — Azonkívül az Ország területi épsége helyre nem állíttatik — a Status tanács funkciójai által Magyar Országának az Osztrák birodalomba beolvasztása decretáltatik¹⁷⁹ — — 's Grandguillot urat még is meggratuláltatják. — Kik? — Azok, kik ellen coalitiók készülnek à vue d'oeil,¹⁸⁰ 's kik igen meg fogják bánni, hogy M. Országot negligálták.¹⁸¹ — Quaerent et non invenient¹⁸² szövetségest, mellynek ennyi hasznát vehetnék. —

De mindenáron meg kell tudnunk, hanyadán vagyunk Páriszal. — E napokban neki dülök rossz francziaságomnak 's küldök valamit beadásul magas helyeken.

De azt is meg kell tudnunk impertialis,¹⁸³ okos ember által, minő benyomást tettek a Concessiók a hazában. — Hol van Angol barátja? — Akarna e menni? — 's ha igen, találkozhatna e vele? — Vagy ezer frankkal örömetst hozzájárulnék úti költségéhez.

Addressem: M. Croskey & Co. 84 King William Street City, London — Belül „K”.

Látta e le Mairet?

Szíves tisztelettel 's rokonérzettel

barátja
K.

*

27.

London, 1860. november 11.

Kedves Barátom!

Buda Sándor által küldött érdekes levelét vettem, 's ötet azonnal további útba is igazítottam. Ismerem. Erélyes, határozott ember 's különösen egy téren igen hasznos szolgálatot tehetend a hazának. — Nem hagyjuk tehetségét parlagon.

Levelének van egy pontja, mellynek fontos értesítését óhajtanám, hogy módja volna kiegészíteni. „Austria lekötötte magát, hogy tavaszig nem fog támadni Olasz honban, *de a módot, mellyel magát lekötötte, nem mondták meg.*” — Félek az, a mit nem mondtak meg, rossz víz malmunkra. Okom a gyanumra az; hogy Turinból is tudom, hogy egészen biztosnak érzi magát Cavour gróf tavaszig minden támadás ellen; de a helyett, hogy ezen biztosság növelné határozottságot 's erélyét az előkészületeiben az Olasz részről támadásra, azt tapasztalom, hogy

¹⁷⁹ kinyilatkoztatják, kijelentetik

¹⁸⁰ szemlátomást

¹⁸¹ figyelmen kívül hagyták.

¹⁸² Keresett és nem talált szövetségest.

¹⁸³ tárgyilagoss

inogni, habozni, kétkulacsoskodni kezd, foghegyről kezd velünk elvált kötelezettségeinek teljesítéséről beszélni, 's míg Septemberben különös empressemental¹⁸⁴ fogadott el mindent, a mit proponáltam, most kételkedni kényszerít őszinteségében.

Valljon azon módok között, miket „nem mondtak meg” nincs e az: hogy a Tuillériák megígérték az Osztráknak Velenceze favorabilis¹⁸⁵ megvételét Turinban negociálni? — Nem találhat módot a kárpit mögé pillantani?

Emlékszik, Kedves Barátom! hogy a Herczegtől egy levelet küldött nekem át Svajcza. — Emlékszik tárgyára is: a legionariusok iránti szőszegése az Osztráknak.

A Herczeg azon levelében egy tanácsot adott, mellynek teljesítésére most látom az időt alkalmasnak. Egyszersmind alkalmat akartam venni Magyar Ország ügyét nálluk felmelegíteni — talán, hogy a Császárral is szóland íranta.

Azért egy hosszabb levelet írtam neki, mellyet (nehogy a levél csomó túl nagy legyen) ugyan csak a mai postával küldök Önnek — nyitva; olvassa el, ha valami szarvas ortographiai bak van benne, javítsa ki, pecsételje le — 's küldje el kérem a Herczegnek, egy sor kíséretében, mellyel tudtára adja, hogy levelem folytában némi részleteket óhajtana a Herczegnek említeni.

E részletek leginkább e körül fognak:

a) Igen nagy szükségünk volna arra, hogy Couza herceg egy két komoly avisot¹⁸⁶ kapjon Párisból, hogy kedvesen fogják ott látni, ha úgy, mint a tavaly, nekünk most is segéd kezeket nyújt. — Már magától a Herczegtől is jót nyomna egy illy levélke Couzához. — A Császártól egy szó Place által perse hogy döntő parancs volna. — Ez igen fontos.

b) levelem vég, csak delicate¹⁸⁷ érintett pontja, eszközeink szűk voltáról, 's a Császár módjainak bőségéről — szóval egy kis pressiót kívánna. — Szörnyen szeretnék a fránzia Arsenálokból egy pár üteg canon rayé-t.¹⁸⁸ — Hisz azt a Herczeg, vagy mint közvetítője magasabb akaratnak, vagy magától is mestehetné. — Miért ne küldhetne a vő, Ipának *Genuába* — egy levélkével, hogy az nekünk van szánva, ágyút s munitiót. — Ha ezt nem, — bizony adhatnának a privat Chatouilleből¹⁸⁹ is egy pár száz ezer frankot, hogy itt tehessen megrendeléseket *Whitwort*-nál, vagy puskákra, revolverekre — vagy a mire kell, szép csendesesen, minden zaj nélkül. — Azt mondhatja a H. „adjon Cavour”, hiszen add, add, de mi az ahoz képest, a mennyi nekünk kell, hogy az egész Nemzetet egyszerre úgy talpra állíthassuk, hogy imponálhasson Európának, 's koronáról disponálhasson.

¹⁸⁴ buzgalommal

¹⁸⁵ kezdvező

¹⁸⁶ értesítő levelet

¹⁸⁷ futólag, gyengén

¹⁸⁸ vont csövű ágyút

¹⁸⁹ magán-pénztárból

c) á) b) pontróli beszélgetés perse attól függ, ha mutatkozik e jó akarat irántunk. Mondja meg neki, hogy az Osztrák Concessióval complet fiascot¹⁹⁰ csinált, 16 főispány rugta falhoz a kínált grátiát. Még Károlyi Györgynek, hazánk leggazdagabb tős gyökeres magnásának, ki eddig nem éppen tölgyfa szilárd volt; még S.-nak sem kell az Osztrák barátság. — Az oppositio olly általános, mint határozott. Soha sem voltunk compactabbak.¹⁹¹ — Értesse meg velük, hogy hiában manoeuvrirozik a diplomatia Magyar Országot le tartani. Fejére nőtt az a diplomatiának — 's nem hagyja magának általa parancsolni, mint az Olasz nem hagyott. *Cum vel contra*¹⁹² használni fogja az alkalmat, 's ha nem jön, teremt magának. Jobb politica legalább *kéz alatt*, egy kis markolható jóindulatot mutatni Nemzetünk iránt; mint elidegeníteni.

Ugyan mit fognak válaszolni?

*

Most privat dolgaimról szokott bizalommal, ha megengedi.

Két éve egy garast sem kereshettem. — Resourcaim¹⁹³ fenekén vagyok. — 'S a gond meggörnyeszt. — Tudja, miként e helyzet kénytelensége már múlt tavaszkor arra indított, hogy a Cityben combinatiókat keressek industrialis vállalatokra. — Érdekeimet Croskey képviseli. — Tudja, miként buktunk meg a telegraffal. — Hamar reá Puszky jelenté, hogy a Genuai (delle due Riviere) vasút Concessiója nyitva van; hogy tapogatózott, 's encouragierozták,¹⁹⁴ hogy ha jó erős financialis combinatiót tudunk elő állítani; — 's magunkat egy bizonyos olasz érdekekkel egyesítjük, jól tesszük ha concuralunk. — Meglón az egyesülés — meg a hatalmas combinatio — Croskey, — a hatalmas Gurney ház (melly a Cautio végett négy millió frank hitelt nyújtott Croskeynek) Devaux & Co. párisi bankár ház stb. — Midőn concurráltunk, az esett értésemre: hogy a concurrenseink között van egy francia társaság (Parent etc. etc. etc.), melyet a Palais Royal¹⁹⁵ támogat.

Ép akkor Párison mentem keresztül. Meglátogattam a Herceget a Légio ügyében. — Elő hozta Croskeyt, 's industrialis terveimet (különben én nem szoltam volna) — el mondtam a Párisi bukást, 's utána tevém: „*décidemment j'ai du malheur*”¹⁹⁶ — tudtom nélkül Hercegséggel opositioiba jöttem Turinban — nem tudtam, engedelmet kérek stb. — elmondatta a dolgot magának, 's *becsület szavával biztosított*, hogy az egész dologról mit sem tud, nem pártolt senkit, eszébe sincs, il ne s'y mêle point.¹⁹⁷

¹⁹⁰ tökéletes kudarcot

¹⁹¹ egységesebbek.

¹⁹² Vele vagy ellene

¹⁹³ Jövedelmeim

¹⁹⁴ biztatták, bátorították

¹⁹⁵ királyi palota

¹⁹⁶ kétségtelenül nincs szerencsém

¹⁹⁷ ő egyáltalán nem keveredik belé.

Mentem Svajczba — a negociatiók folytak. Midőn Turinba menék (September elején), hozzám jó valami Mr. Barrault (Société Parent) 's azt mondja, őket a Herczeg pártolja, de azon conditio sine qua non alatt: que les intérêts de Mr. Kossuth doivent être sauvegarde¹⁹⁸ — ők erre ajánlkoznak 's egyesülést kérnek. — Feleltem: nagyon csodálkozom, mert nekem a Herczeg ezt 's ezt mondta; — de enfin¹⁹⁹ nagyon szép, ha róllam úgy gondolkozik, 's én nem volnék idegen az én barátaimat velök combinatióba hozni; — de én ismerem a Turini Kormány decisióját²⁰⁰ egy bizonyos summán felül nem menni — az én barátim arra nem állhatnak reá — ruinosus²⁰¹ dolog volna. — Kérdem: van e nekik olly propositiójuk, melynek elfogadására kilátás lehet? — Ők vagy 15 millióval fellebb beszéltek mint Croskey, tehát azt mondtam: az urakat ki se halgatják — minek beszéljünk a levegőbe. — Adieu.

Azonban Mr. Bonnaire nekem az ./. alatti levelet küldte — utóbb Mr. Barrault Párisból írt ://: (kérem küldje vissza ezeket). — Ennek feleltem; hogy Croskey az én megbízottam — tegye magát vele rapportba. — Ugyan csak akkor, midőn ezt Párisból — (visza jövet) írtam; jött hozzám ismét (a mint monda, újabb hatalmas finantz erőkkal reinforcirozott)²⁰² Société Parent nevében valami Marquis vagy gróf Dufrange, Defrange, Lefrange (valami ilyen forma), ismételte, hogy a Herczeg az én érdekeimről mit parancsolt reájok, hogy ők azt tökéletesen értik: il faut un budget à la cause des Nationalités, HV nous sommes appellé d'y fournir notre quota d'un couple des millions et nous ne demandons pas mieux qu'a voir occasion de la faire.²⁰³ — Nekünk van Concessiók a Nápolyi Királytól vasútakra — affaire magnifique²⁰⁴ — ha Garibaldi megerősíti. — Mi Turinban át adunk az úr megbízottjának egy bankárok által notarialiter²⁰⁵ kiadott kötelezvényt ennyi 's ennyiről, a mi névre parancsolni tetszik — 's csak egy bevezető levelet kérünk a Dictátorhoz az úr Turini Agensétől az úr nevében. — Én azt feleltem, hogy ha Turinba mennek, Agensem utasítva lesz, de azon feltétel alatt, hogy Croskeynek része legyen a válalatban, mert én barátim iránt nem tudok illoyalis²⁰⁶ lenni. —

Ügy e tele van az ég hegedüvel? — eh bien!²⁰⁷ humbug az egész — infámis humbug.

¹⁹⁸ hogy Kossuth úr érdekei meg legyenek védve

¹⁹⁹ de végre is

²⁰⁰ megegyezését, végzését

²⁰¹ omlatag, roskadozó

²⁰² megerősített

²⁰³ Szükség van egy költségvetésre a nemzetiségek érdekében, HV mi hivatta érezzük magunkat arra, hogy a mi kétmilliónyi kvótánkat megszerezzük ahhoz, és mi nem kívánunk többet annál, minthogy legyen alkalmunk ezt megcsinálni.

²⁰⁴ pompás dolog

²⁰⁵ közjegyzőileg

²⁰⁶ becsstelen, hűtlen

²⁰⁷ nos!

Turinban Jacini Minister uram per bausch und Bogen²⁰⁸ el vetvén minden propositiókat, midőn a Kamarák kinyitandók valának egy minden elvetettnél drágább szerződést kött, de egészen új bäsison egy Olasz társasággal (Sacerdoti, Guastalla Breda etc), 's a Kamarák sanctionálják, de olly feltétel alatt, hogy ha egy holnap alatt (20^{ik} 9^{berig}) más solid társaság legalább 5% tel olcsóbb propositiót tesz, annak lehessen adni. — — Galliera herczeg 's a Turini Credit mobilier megteszik az illy propositiót — Croskey és társai számot vetnek 's látják, hogy az új bäsison még olcsóbbat lehet tenni haszonnal, — 's mennek Turinba Ott vannak actu.²⁰⁹

Most jön a denouement.²¹⁰

Croskey, mielőtt elmenne, írt Barraultnak a ://: folytán, hogy hát akar e értekezni? Felelet: nagy szerencsésének tartaná, de a mint a dolgok állanak, Parent és társai le mondtak a vállalatról. — —

Nekem azonban Turinból azt írják, hogy Parenték incognito ben vannak más háta mögett.

Nov. 7 kről pedig azt: hogy Guastallaékat a Palais Royal támogatja.

Nov. 8. kán pedig Cavour azt mondja Klapkának: adja tapintatosan tudtára Kossuthnak, ne sürgesse a vasutat, ne támogassa Croskeyt — nem adhatjuk nekik, mert Lord John Russel²¹¹ írt Sir James Hudsonnak, hogy gyanúja van, concessiók útján akarnak engem pénzhez juttatni!!

Ez vagy praetextus,²¹² vagy nem. Ha igen, minő gyalázatosság! Ha nem, minő nyomorult emberek! — Angliában minden lap (a Timestól kezdve), minden ember tudja 's természetesnek találja, hogy háborúnak kell lenni Velence miatt — 's nem is kételkedik, hogy Cavournak csak van annyi esze, hogy velünk combinatiót csinál — ennek egész Anglia örvend — Lord John Russel nem nyom egy bakfittyet az angol nép ez universalis véleménye ellen, 's ha az ellen cselekedni merne — elfújnak mint a pozdorját — 's Cavour, kinek ezt mind tudni kell, annyira fél, hogy valamikép a Downing-streeti vén kofa ne gondolja, hogy dolgunk lehet együtt — hogy megsérti a Cityt, 's elvetteti a Statusnak leghasznosabb, legjutányosabb propositióit — csak azért, mert én pártolom.

Hogy bizzuk hazánk szent ügyét egy illy ember szavára, ígéretere?

Szegény Croskey bennem támaszt remélt találni 's romlást talált. Bele került a dolog 10 ezer fontjába. Ki nem mondhatom, mennyire restellem.

²⁰⁸ mindenestül

²⁰⁹ jelenleg.

²¹⁰ megoldás, befejezés.

²¹¹ Ebben az időben külügyminiszter volt Angliában.

²¹² ürügy

A mi Nápolyt illeti — Parent-ék azt mondták, hogy felhagytak azzal is — tehát nem adták ki a kéretlen ajánlott — 's a Herczeg parancsára ajánlott kötelezvényt — de azt elérték, hogy Barátaim, kik különben concurráltak volna, nem concurráltak. Adami és Lemmi kapták meg Garibalditól a Concessiót — — mint névviselők, mert első dolguk volt Parentéknak átengedni azt a részt, a melyre Nápolyi Király concessiója ki terjedett. — —

Minek írom ezeket? — Minek terhelem illy nyomorúságokkal?

En azt hiszem, a Herczeg nevével tudtán kívül játék üzetett — s üzetik — Péter is Pál is az ő pártfogásával takarózik jog nélkül.

Azonban, vagy felhatalmazta a Herczeg Bonnaire, Barault, Parent-ékat velem úgy szólani, 's nekem úgy írni — a mint tették; — vagy nem.

Ha igen: kérném mondjon nevemben köszönetet jó akaratáért, — de egyszersmind tudassa velem, miként adtak annak fogamatot — nehogy azon hitben éljen, hogy jó akaratának valami sikere volt.

Ha pedig nem: úgy azt hiszem kötelességem őt felvilágosítani, minő játék üzetik nevével, tudtán kívül.

Bocsánat hosszú levelemért 's a sok pletykáért.

Maradok szíves tisztelettel

barátja
Kossuth

*

28.

London, 1860. december 5.

K. Barátom!

Ma St. Angeba küldtem egy igen fontos és sürgős levelet — ha ben volna a városban, kérem intézkedjék, hogy megkapja mielőbb.

Szíves tisztelettel
barátja
Kossuth.

29.

Extrait d'un rapport fait au Comité National hongrois, par son agent confidentiel envoyé dans la Moldo Valachie.

Galacz le 15. Décembre 1860.

„A l'entrevue que j' ai eu avec le Prince (Couza) chez Mr. Place je lui remis le Message du Comité National hongrois dont j'étais porteur.

„L'ayant decacheté il sauta de suite à la fin, pour connaitre les noms des signataires et alors il commença une serie de recriminations,

d'une violence sans égale. Il déclare qu'il ne traitera *jamais* ni avec le gouverneur ni avec n'importe quel Comité hongrois. Qu'avant tout il était Roumain, prince Roumain et que tout lui commandait d'agir en opposition avec les hongrois les écouter seulement c'était de sa part une trahison vis à vis des siens, parceque pour traiter avec eux il fallait leur abandonner $\frac{4}{5}$ de la population Roumaine de la Hongrie (c'est à dire leur abandonner la Transylvanie) et qu'il ne s'y resoudrait jamais.

„Comment! s'ecriait-il — c'est moi Prince Roumain qui permettrait ici en terre. Roumaine l'organisation d'une expedition faites par des Magyars ces oppresseurs seculaires de ma race — jamais! non, jamais je n'y préterai les mains.

„Quant à Klapka s'il vient je le recevrai comme soldat, mais non comme Hongrois, Je ne veux pas en voir, ni en entendre parler, je vais renvoyer du pays tout ceux qui s'y trouvent.” — —

„D'ailleurs qu'est ce qui traite ou veut traiter avec moi? C'est le Comité — dites vous — eh bien qu'il m'apperte un mot de l'Empereur, una marque d'approbation, et alors au moins je croirai qu'il n'est pas seul et que je ne compromets pas l'avenir des pays qui me sont confiés — — que l'Empereur me dise un mot, et je marcherai avec les hongrois je me considère ici comme son Lieutenant, comme son aide-de campmais une fois pour tout, sans lui, — rien — rien — rien. — —

Pour résumer voici non opinion. Le prince ne fera rien. On ne peut se fier à lui aucune manière — il ne traiterait que pour mieux trahir. — Voiee ce que Mons. Place me disait à la sortie du Prince de chez lui: „vous voyez que n'est pas facile de lui faire entendre raison; — quand depuis qu'il est à la tête des principautés, il n'a jamais rencontré des uns et des autres que des paroles d'approbation à propos des projets téméraires absurdes” (la conquete de la Transylvanie) qu'il a concus et que les Bratiano et consorts lui ont rabaché à chaque instant. — — — —

Que Dien et j'insiste la dessus vous garde de croire au prince Couza. (Megkell jegyezmem, hogy Agensünk, ki ezt jelenti, Francia, komoly ember, nem olyan Lalande féle, ki csak ront, bajt csinál és compromittál. — —)

Agensünk után maga Klapka is megérkezett volt a fejedelemségben, 's beszélt Couzával, — ime egy kivonat leveléből:

„Jassy, 22. Xber 1860. Nur einige Worte, und zwar auf sicherem Wege, um Sie in Kenntnis zu setzen, dasz hier alles verlohren, und unsere Sache verrathen ist. — Ich suche nur noch vorzubeugen, dasz es is Siebenbürgen zu keinen Schlächtereien komme, wozu bereits von Seite unserer Gegner, Österreicher und Walacher bereits alle Vorbereitungen getroffen werden. — Kuza hat sich gänzlich gegen uns gekehrt, aus Ärger darüber, dasz man in Ungarn zu neuem Leben

erwachte, aus Wuth, dasz wir ihm nicht wenigstens Siebenbürgen anboten. — — Bitte augenblicklich nach Ungarn Instructionen zu senden, damit man Niemanden mehr hihersende — es ist so weit gekommen, dasz es sogar zu befürchten steht, dasz Kuza sie an die Österreicher ausliefert — er hat wirklich so völlig den Kopf verloren. dasz er heute früh Befehl gab gegen 20 junge Leute, die aus Siebenbürgen kamen, an die Gränztze zurückführen zu lassen — und wäre das wahrscheinlich geschehen, wenn wir nicht zeitlich genug davon in Kentniz gesetzt geworden wären und die Bevölkerung von B. ihre Auslieferung cathégorisch verweigert hätte. — — — Das meiste zum Übertritt Kuza's haben die Österreichischen und Englischen Protestationen beigetragen — *die letzteren gingen beinahe noch weiter als die ersten.*

Morgen ein umständlicher Bericht — etc.

Jassy, Dec. 23. — Ich bedauere keineswegs, dasz ich hieher gekommen, weil sonst wir sämtlich in Illusionen befangen geblieben wären, die auf unsere fernere Wirksamkeit vom schädlichsten Einflusz hätten werden können.“*

„Ich beginne mit Erzählung des Galatzer Verraths“ — (dies hat Bezug auf die Waffensendung, und besteht darin, dasz der Galatzer Präfect Cantakuzen, eine durch und durch Österreichische Canaille — vom Frachtbrief Einsicht bekam, der dan nichts eiligeres zu thun hatte, als davon 4 Copien machen zu lassen und selbe an die Österreichischen Consule, und den Sulina Mündung bewachenden türkischen Gouverneur von Tulcsa versenden zu lassen, — etc.)

„— Es sind hier mehr al hinreichende Elemente vorhanden für die Vorbereitung eines Coup's. — Seit Jahren zwingt Elend die Székler hier Arbeit zu suchen. In beiden Fürstenthümern mögen Ihrer an 40 000 herumirren. — Es handelte sich also blosz um etwas guten Willen von Seite der Fürsten und etwas Sympathie von Seite der Behörden.

Leider aber kan von einer Verständigung mit ihnen nicht die Rede seyn. Sie sind zu jedem Verrath bereit. — Sie zittern vor den Russen, fürchten die Österreicher und hassen uns. Überdies bestreiten sie uns das Recht ab Siebenbürgen zu besitzen, und hat selbst bei den Gemässigten die annexations Lust darnach die Oberhand gewonnen. — Ihre Hoffnung geht dahin, dasz wenn sich Ungarn und Österreich hinreichend verblutet haben, ihnen Siebenbürgen und auch Banat als reife Frucht von selbst zufallen wird.

Diese Animosität hätte jedoch nicht viel zu bedeuten, wenn nur Kuza sich nicht geändert hätte. — Er hat sich aber gänzlich geändert. Im vergangenen Jahre schrieb er an den Kayser, dasz er unsere Ansichten vollkommen theile, und in Durchsetzung derselben auch das Wohl und die Zukunft seines eigenen Landes suche. — Heute will er von uns, und unseren Plänen nichts mehr hören, und wünscht uns alle zu allen

Teufeln. — Wir sind plötzlich die bêtes noires der Fürsten, der Behörden, der Kammern geworden. Sie thun vereint alles, um Österreich gefällig zu seyn. — Auf diesem Terrain werden wir etwas anderes als Enttäuschungen und Verrath ärndten können. — Leider würde uns selbst der Sturz Kuzas nichts nützen, weil sein Nachfolger wo möglich noch ärger wäre. — Es scheint beschlossen, dasz zwischen Ungarn und Wallachen kein Bund zu Stande kommen soll.

Ich wiederholle die Bitte unsere Freunde daheim von dem Stand den hiesigen Dinge in Kentnisz zu setzen, damit sie sich nicht falschen Hoffnungen hingebend Ereignisse hervorrufen, die unser Vaterland in namenloses Unglück und Verderben stürzen würden. — In Ungarn giebt es kein Gewehr, und sehe ich unter gegenwärtigen Umständen kein Mittel derem Mangel abzuhefen. Unter solchen Umständen an einen Aufstand denken bevor nicht eine Hülfarmee an der Drau angelangt, wäre ein Verderben. — Ich bin von Meuchelmördern umgeben* wer weisz, was die nächsten Tage über mich verhängen, — wenigstens mögen Sie wissen, wie ich unter den gegenwärtigen Umständen denke und fühle.

Falls mich mein Stern beschützt, sehen wir uns Mitte Februars in London wieder. — Klapka."

* Der Fürst schrieb heute an Place. „Je recois un avis des sources officielles qu'un certain Casilovics employé au service de l'Autriche, croae avec une bande de ses nationaux serait arrivé, ou arriverait dans les principautés avec le projet d'assasiner l'individu en question ainsi que d'autres de ses collègues, je vous en avertis donc pour lui recommander la plus grande prudence."

Ez az Osztráknál éppen nem újság. Kétszer küldött ki hasonlóan orgyilkosokat ellenem török földön, egyszer Sumlára, másodszor Kuthiába — a Nagyvezér 's az angol követ hivatalosan adták tudtomra a dolgot; a blue bookban is benne van. — A különös csak az, hogy a helyett, hogy a Kormány fogadta volna az ismert orgyilkosokat, éppen úgy, mint most Kuza teszi, megintett, hogy vigyázzak magamra. — Fegyveres kézzel kellett magunknak elúzni az orgyilkos bandát.

'S a Császár haboz eltörteni ezen Osztrák ház hatalmát! Két év előtt egy felolvasást tartottam az Osztrák ház bűneiről, látta e Ön valaha.

Egyébiránt Klapka avizálva lévén — nem féltem.

[Az első csillaghoz tartozó rész: 375. o.]

* Csak az a baj, hogy ezt hamarébb kellett volna megtudni, 's nem mondani Cavournak, hogy minden rendén van, 's illusioival minket és a kormányt a fegyverküldésre reábírni. Cavour méltán neheztel 's abból a solidaritásnál fogva nekünk is jut.⁶¹³

Kivonat a magyar Nemzeti Bizottmány bizalmasan Moldva-Havasalföldre küldött megbízottjának jelentéséből

Galac, 1860. december 15.

„A herceggel (Couza) való találkozásomkor M. Placenál átadtam neki a magyar Nemzeti Bizottmány üzenetét, melynek megbízottja voltam,

Felbontva azt, azonnal megnézte a levél végét, hogy megtudja az aláírók nevét és akkor rendkívül hevesen szemrehányásokat kezdett tenni. Kijelentette, hogy soha nem fog tárgyalni sem a kormányzóval, sem semmilyen magyar bizottmánnyal. Ő mindenekelőtt román, román herceg, és hogy őt minden arra készíteti, hogy a magyarokkal ellentétben cselekedjék, csupán a meghallgatásuk is árulás volt részéről az övéivel szemben, mivel a velük való tárgyalás arra kényszerítené őt, hogy lemondjon Magyarország lakosságának 4/5-éről (azaz lemondjon Erdélyről), és hogy ő ebből nem enged soha.

„Hogyan! — kiáltott fel — én, egy román herceg, megengedjem, hogy itt, Románia földjén expedíciós szervezetet állítsanak fel a magyarok, fajom évszázados elnyomói — soha! nem, soha nem adom beleegyezésemet ebbe.

Ami Klapkát illeti, ha jön, én fogadom, mint katonát, de nem mint magyart. Látni sem akarom őket és hallani sem akarok róluk, azonnal kiutasítom az országból mindazokat, akik itt találtak.

Másrészt, ki az, aki tárgyal, vagy tárgyalni akar velem? Ez a bizottmány — mondja ön — nos, akkor hozzon nekem egy császári szót, a beleegyezés jelét, és akkor legalább azt fogom hinni, hogy nincs egyedül, és hogy nem teszem tönkre a rámbízott országok jövőjét — csak egy szót mondjon nekem a császár, és én akkor együtt megyek a magyarokkal s az ő helytartójának, hadsegédének tekintem itt magam — de egyszer s mindenkorra nélküle — semmi — semmi — semmi.”

Összefoglalásul ime a véleményem. A herceg nem fog tenni semmit. Nem lehet bízni benne semmilyen formában. Ő csak azért tárgyalna, hogy még jobban eláruljon. Ime az, amit M. Place mondott nekem a herceg tőle való távozása után: „amint látja, nem könnyű dolog észreteríteni őt; amióta a fejedelemségek vezetője, abszurd és meg gondolatlan terveire (Erdély meghódítására) vonatkozólag fűtől-fától csak jóváhagyó szavakat kapott, melyeket megértett, és melyeket a Bratianok és hasonszórú társaik állandóan hangoztattak.

Hangsúlyozom, hogy az Isten óvja meg attól, hogy higgyen Couza hercegnek.”

²¹³ A levél eleje és a vége hiányzik. Tartalmát és egyes részleteit emigrációs iratai III. kötetének 270—271. lapjain közli Kossuth.

(Meg kell jegyeznem, hogy Agensünk, ki ezt jelenti, Francia, komoly ember, nem olyan Lalande féle, ki csak romt, bajt csinál és compromittál.)

Agensünk után maga Klapka is megérkezett volt a fejedelemségekben, 's beszélt Couzával — ime egy kivonat leveléből:

„Jassy, 1860. december 22. Biztos úton csupán néhány szót közlök, hogy tudomására hozzam Önnek: itt minden elveszett és ügyünket elárulták. Csupán azt igyekszem megakadályozni, hogy Erdélyben mészárlás törjön ki, amihez osztrák és oláh ellenfeleink már minden előkészületet megtettek. Kuza teljesen ellenünk fordult afeletti dühében, hogy Magyarországon új életre ébredtek, dühében, hogy legalább Erdélyt nem ajánlottuk fel nekik. Azonnali utasítások küldését kérem Magyarországra, hogy senkit se küldjenek ide. A helyzet annyira elfajult, hogy féltő, Kuza kiszolgáltatná őket az osztrákoknak. Valóban, annyira elveszítette a fejét, hogy ma reggel megparancsolta 20 Erdélyből érkező fiatalember visszaszállítását a határra, ami valószínűleg meg is történt volna, ha idejében nem értesülünk róla és a b-i lakosság nem tagadjá meg határozottan a kiadatásukat. Kuza átállásához leginkább az osztrák és angol tiltakozások járultak hozzá, — ez utóbbiak még talán inkább, mint az előbbiek.

Holnap részletes jelentést küldök stb.

Jassy, december 23. Semmi esetre sem bántam meg, hogy ide jöttem, mivel különben valamennyien illuziókban ringattuk volna magunkat, amelyek további ténykedéseinkre igen károsan hatottak volna.”*

„A galaci árulással kezdem.” (Ez a fegyverszállításra vonatkozik és a lényege az, hogy Kantacuzi, a galaci előljáró — egy minden ízében osztrák érzelmű gazfickó —, betekintést nyert a szállítólevélbe. Ezután legsürgősebb teendője az volt, hogy négy másolatot készíttessen a szállítólevélről, és ezeket az osztrák konzuloknak, illetőleg a Szulina-torkolatra felügyelő tulcsai török kormányzónak elküldje, stb.)

„Több mint elegendő elem létezik itt egy csiny előkészítésére. A nyomor évek óta arra kényszeríti a székelyeket, hogy itt keressenek munkát. A két fejedelemségben 40 000-en bolyonganak. A fejedelmek részéről tehát csupán jóindulatra van szükség, a hivatalok részéről pedig szimpátiára.

Sajnos szóba se jöhet a velünk történő megegyezés. Minden árulásra készek, Remegnek az oroszról, félnek az osztrákoktól és bennünket gyűlölnék. Azonkívül elvitatják tőlünk Erdély birtoklásának a jogát, és még a mérsékelteknél is győzött az elfoglalási kedv. Abban reménykednek, hogy ha Magyarország és Ausztria kellőképpen elvérzett, akkor Erdély — és talán a Bánát is — érett gyümölcsként hullik az ölükbe.

Ez a rosszindulat Kuza megváltozása nélkül azonban nem jelentene sokat. Kuza azonban teljesen megváltozott. A múlt év során azt írta

a császárnak, hogy nézeteinkben teljesen osztozik, és ezek megvalósításában a saját országának a javát és jövőjét is keresi. Ma sem rólunk, sem a terveinkről nem akar hallani, és valamennyiünket az ördögbe kíván. Jelenleg nem kívánatcsak lettünk a fejedelmeknek, a hivataloknak és a kamaráknak. Mindent megtesznek egységesen, hogy megnyerjék Ausztria tetszését. E területen csalódásnál és árulásnál egyebet nem fogunk aratni. Sajnos, Kuza bukása sem használna nekünk, mivel utóda talán még rosszabb lenne. Elhatározottnak látszik, hogy Magyarország és Románia között ne jöjjön létre szövetség.

Megismétlem otthoni barátaink kérését, hogy tájékoztassuk őket az itteni dolgok állásáról, nehogy hamis reményektől eltelve olyan eseményeket idézzenek elő, amelyek hazánkat rettenetes szerencsétlenségbe és romlásba dönthetik. Magyarországon nincs lőfegyver, és a jelenlegi körülmények között nem látok semmilyen eszközt, amivel e hiányt meg lehetne szüntetni. Ilyen körülmények között felkelésre gondolni, mielőtt egy segédhad a Drávához érne, bűn. Orgyilkosok vesznek körül,* ki tudja, mit hoznak számomra a következő napok — legalább tudja Ön, hogy a jelenlegi körülmények között, hogy gondolkodom és érzek.

Abban az esetben, ha csillagom megóv, február közepén Londonban találkozunk. Klapka.”

* A fejedelem írt ma Place-nak. „Hivatalos forrásból hallottam, hogy egy bizonyos Kazilovics nevű, Ausztria szolgálatában levő horvát ügynök, nemzetiségi bandájával megérkezett volna vagy megérkezne a fejedelemségekbe azzal a tervvel, hogy meggyilkolja a kérdéses személyt, valamint társai közül másokat is. Erről önt figyelmeztetem, tehát a legnagyobb elővigyázatosságra intem.”

Ez az Osztráknál éppen nem újság. Kétszer küldött ki hasonlóan orgyilkosokat ellenem török földön, egyszer Sumlára, másodszer Kutahiába — a Nagyvezér 's az angol követ hivatalosan adták tudtomra a dolgot; a blue bookban is benne van. — A különös csak az, hogy ahelyett, hogy a Kormány fogadta volna az ismert orgyilkosokat, éppen úgy, mint most Kuza teszi, megintett, hogy vigyázzak magamra. — Fegyveres kézzel kellett magunknak elűzni az orgyilkos bandát.

'S a Császár haboz eltörteni ezen Osztrák ház hatalmát! Két év előtt egy felolvasást tartottam az Osztrák ház bűneiről, látta e Ön valaha. Egyébiránt Klapka avizálva lévén — nem féltém.

[Az első csillaghoz tartozó rész: 378. o.]

* Csak az a baj, hogy ezt hamarébb kellett volna megtudni, 's nem mondani Cavournak, hogy minden rendén van, 's illúsióival minket és a kormányt a fegyverküldésre reábirni. Cavour méltán neheztel 's abból a solidaritásnál fogva nekünk is jut.

Duplicatum

London, 1860. december 22.

Kedves Barátom!

Kifejezhetlen bánat és aggodalom közt írok.

A mai Times telegramjai közt ez áll:

Dresden Friday. *The official Dresden Journal* of to day containe the following: Count Ladislaus Teleki the Hungarian refugee who had arrived home with a false english passport has been arrested and delivered upto Austria.²¹⁴

Irtózatós! nem hinném, ha a hivatalos Dresdai lapra nem hivatkoznék.

Feszítse meg minden erejét a herczegnél, Thouvenelnél, a Császárnál, a megsértett humanitási jog nevében, hogy lépjenek közbe.

Mondom, a megsértett humanitási jog nevében, mert:

ál passussal utazott e? nem tudom, de becsületemmel kezeskedve teszek bizonyosságot, hogy szorosan magán ügyében utazott — útjának politicával semmi köze nem volt — általában semmi célja, tárgya, a mi akár az Osztrákot, akár a Szászt, akár mi Kormányt a világon csak a legtávolabbról is aggaszthatna, érdekelhetne.

Hiszzen ha politicalai célból utazott volna — én tudnám.

De ez nem elég. Elutazása előtt nekem Genfből ezeket írta. (Nov. 26.) „Énnekem most sürgető személyes ügyben vagy tíz tizenkét napig utaznom kellend. Megnyugtatásodra mondom, hogy utam nem személyes 's nem párbaj.

Ennyit írt. Tehát, hogy nem politicalai célú volt útja, becsületemmel erősíthetem. Hová szándékozott? nem írta.

'S ime ki adták az Osztrákoknak!

Illyes még nem történt soha sem Töröknél, sem Kereszténynél. Fegyverrel kezünkben menekültünk Török földre 's nem adtak ki. -- A Zultán háborúra volt inkább kész, mint sem kiadjom, 's az Angol és Franciaia pártolt az emberiség joga nevében.

Pártoljon most is.

Ha ál passussal utazott, ám büntette legyen a Szász Kormány tör-

²¹⁴ Drezda, péntek. A mai drezdai hivatalos lap a következőket közli: Teleki László gróf, magyar menekültet, aki hamis angol útlevelel érkezett haza, letartóztatták és átadták Ausztriának.

vénye szerint, vagy utasította volna vissza per Schub,²¹⁵ ha tetszik, de ki adni az Osztráknak csak azért, mert született Magyar, ez kebel lázító barbárság.

Ki legyen az emberiség jogainak pártolója, ha nem a francia kormány.

En dolgozom Londonban, otthon Ön dolgozzék Párisban.

Duplicatumot küldök St. Angeba.

barátja
Kossuth

Kun József százados és Bóhm Jakab